Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи

Ізмаїл
2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНИХ НАУК
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ УЧЕНИХ, АСПІРАНТІВ, СТУДЕНТІВ ІДГУ

БЛАГОДІЙНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ВИТОКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ІЗМАЇЛ – 2019

Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2019. 82 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Л.Ф. Циганенко – д.і.н., професор;
І.Є. Татаринов – к.і.н., доцент;
Н.О. Гончарова – к.і.н., доцент;
Н.В. Морошан – к.і.н., доцент.

Члени оргкомітету конференції:
Н.О. Гончарова,
Н.В. Морошан,
Г.І. Градинар.

Упорядники збірника:
Г.І. Градинар,
Т.Р. Кожухар.

Тексти публікацій були перевірені за допомогою системи пошуку ознак плагіату Unicheck в рамках проекту підтримки наукових університетських видань.

© ІДГУ, 2019
© Автори

ЗМІСТ

Берестецька О. Благодійність як інструмент впливу громадян на стан соціуму…….. 4

Гончарова Н. «Положення про стипендію» як інформативне джерело про дворянську благодійність у південноукраїнських губерніях *(англ..)*…….. 9

Грєбцова І. Становлення благодійного руху в Новоросійському краї: форми і напрямки доброчинної діяльності у..... 14

Дзіковська Л. «Художня колонія» М. Волошина як особистісний акт благодійсності…… 20

Дорошева А. Специфіка реалізації доброчинних акцій в умовах міста: на прикладі Одеси другої половини XIX ст..... 26

Єрич Т. Раціональна благодійність: до історії будинків працелюбності в Російській імперії у XIX ст…….. 30

Запорожченко О. Благодійність як духовно-релігійний феномен..... 34

Ільїн О. Благодійність як показник рівня розвитку соціальної відповідальності людини…….. 37

Іскров К. Цивільно-правова угода як «засіб» уникнення відповідальності за шахрайство..... 40

Кожухаренко Л. Культура поведінки сучасних благодійників на тлі волонтерського руху..... 45

Лисенко І. Сфери благодійної діяльності бессарабського духовенства в роки Першої світової війни……..... 50

Литвинова М. Благодійна допомога державних та громадських об’єднань у роки Першої Світової війни (на матеріалах Бессарабської губернії)..... 54

Метіль А. Міжнародні стандарти та правове регулювання благодійної діяльності…….. 58

Морошан Н. Благодійність бессарабських предводителів дворянства під час військових конфліктів (середина XIX – початок XX ст.)..... 61

Пушков І. Благодійність та меценацтво болгар в облаштуванні та прикрашенні храмів Бессарабії (1806-1856 рр.) *(болг.)*..... 65

Татаринов І. Роль Кишинівської єпархії в благодійній діяльності під час Першої світової війни..... 70

Циганенко Л. Благодійні установи Бессарабської губернії на початку XX ст 75

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ГРОМАДЯН НА СТАН СОЦІУМУ

Олена Берестецька
викладач
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Розповсюдження благодійності як позитивного суспільного явища, що набуло широкого поширення в минулому столітті у всьому світі, особливо виправданим стає в наші дні, коли Україна переживає складні часи становлення дійсно незалежної держави. Загострення проблем, успадкованих Україною внаслідок перебування у статусі радянської республіки та посилених виникненням військового конфлікту на Сході країни, призводить до накопичення негативних явищ в суспільстві, які руйнують його економічні і соціальні основи. Зусилля державних органів влади та місцевого самоврядування, скеровані на розвиток соціогуманітарної сфери, потребують підтримки з боку громадянського суспільства. Освіта, охорона здоров'я, наука, культура і мистецтво, охорона дитинства – це лише частина тих сфер суспільного життя, в яких благодійна діяльність є бажаною і необхідною задля поступового прогресивного розвитку соціуму.

Правові засади благодійної діяльності регулюються чинним українським законодавством, преш за все, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 2012 року, який визначає суб'єктів і об'єктів благодійної діяльності, окреслює права та обов'язки благодійників, надає перелік дій, що можуть вважатися благодійницькими, а також встановлює вимоги до державного регулювання цього виду діяльності. Законом передбачено, що відповідальність у сфері благодійної діяльності покладається не тільки на її суб'єктів, а й на посадових осіб органів самоврядування та виконавчої влади певних адміністративно-територіальних утворень в разі порушення законодавства про благодійну діяльність. Держава зобов'язується здійснювати моніторинг стану благодійництва в країні.

Напруженість останніх шести років суспільно-політичного життя та воєнні події в країні певною мірою консолідували суспільство навколо сприяння обороноздатності країни та її мобілізаційної готовності, підтримки боєздатності Збройних Сил України, допомоги нужденним, помочі постраждалим під час бойових дій у Донецькій та Луганській областях. Внесені у 2014 та 2016 роках поправки до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»

свідчать про усвідомлення громадянським суспільством своєї відповідальності за стан справ у країні, тому в законі закріплено, що благодійництво поширюється на такі сфери, як захист населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану, забезпечення бойової, мобілізаційної готовності Збройних Сил України. Законом врегульовуються питання щодо публічного збору благодійних пожертв та включення благодійників-фізичних осіб до реєстру волонтерів АТО.

Визначена зазначеним законом як благодійна діяльність добровільна особиста допомога багатодітним, бездомним, безпритульним, особам, які потребують соціальної реабілітації, малозабезпеченим та безробітним громадянам регулюється також Законом України «Про волонтерську діяльність». Волонтерство, відповідно до закону, також є формою благодійної діяльності.

Метою статті є аналіз стану благодійності на Ізмаїльщині, визначення тенденцій і напрямів, які сформувались у суспільстві при здійсненні благодійної діяльності задля вирішення нагальних потреб територіальних громад.

Вивченню явища благодійності у різних аспектах присвячено наукові праці провідних світових і вітчизняних вчених (Р. Бах, Я. Буздуган, О. Донік, О. Семашко, Ф. Ступак). Дослідницькі пошуки щодо наукового визначення цього соціального явища громадянської активності представляють його як добровільну і безкорисливу пожертву фізичних або юридичних осіб стосовно надання різних видів допомоги нужденним.

Науковці вважають благодійність також достатньо ефективним інструментом, формою пошуку компромісу між сторонами суспільної взаємодії, які знаходяться у стані конфлікту: між владою і соціальними групами: між бізнесом, що отримує великі прибутки, і нужденними верствами населення [1].

Благодійність – це причетність до вирішення нагальних проблем суспільства. Здійснений соціально-філософський аналіз феномену благодійності і його осмислення як чинника, що формує аксіосферу сучасного суспільства, дає можливість дослідниці М. Житник стверджувати, що поняттєвий зміст благодійної діяльності значно ширший, ніж просте надання допомоги. Доброчинна діяльність благодійників є виміром їхньої духовності, що дорівнює їхнім моральним якостям. Активна діяльність благодійних організацій та осіб, що здійснюють майнову або особисту допомогу, направлена на пасивних людей, така діяльність є визначальним орієнтиром при формуванні морально-етичних цінностей гуманістичних відносин у суспільстві [2, с. 46].

Доброчинність, за словами керівника Донецького міського благодійного фонду «Доброта» Якова Рогаліна, нерідко з’являється з прагматичних міркувань,

однак благочинна діяльність продукує приязне ставлення до людей, що потребують допомоги, і в подальшому житті стає для благодійників нагальною потребою. На думку відомого благодійника, у соціумі існує запит на добровільне здійснення різного виду допомоги, від чого отримують зиск не тільки ті, хто потребує пожертвувань, а й ті, хто готовий жертвувати [3].

У суспільстві, яке є сукупністю взаємодіючих людей, активні його члени своїми цілеспрямованими діями у наданні безкорисливої допомоги впливають на стан соціуму, використовуючи наявні інструменти і матеріальні та організаційні можливості, що можуть пом'якшити, суттєво змінити ситуацію або зняти напруженість, пов'язану з окремою суспільною проблемою. Територіальна віддаленість від великих промислових і культурних центрів ще й досі може дорівнювати недоотриманню мешканцями невеликих міст і сіл соціальних благ сучасного суспільства, позначатися на якості життя особливо тих груп населення, які потребують посиленої уваги внаслідок виникнення несприятливих життєвих обставин.

Ізмаїльський осередок Міжнародного благодійного фонду «Промінь Надії» спрямовує свою діяльність на підтримку соціальних закладів міста і району. У фокусі уваги фонду діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які тимчасово або постійно утримуються в центрах соціально-психологічної реабілітації та інтернатних закладах. Благодійна допомога надається також закладам для людей з інвалідністю.

На соціальне вирівнювання та подолання розшарування серед населення, включення людей з особливими потребами в активне соціальне життя, підтримку літніх людей та нужденних направлені дії Благодійного фонду «Корпорація Монстрів», який надає волонтерську допомогу різним верствам населення Ізмаїльщини, особливо дітям, що тимчасово мешкають в центрах соціально-психологічної реабілітації міста та району.

Акції Благодійного фонду «Подаруй життя+» спрямовані не тільки на збір коштів для підтримки важкохворих. Волонтери, які збирають пожертви, своїм прикладом привертають увагу до проблеми, яку ще не вирішено на державному рівні, заохочують до співучасті і співпереживання.

Благодійний фонд «Нове життя Ізмаїл» опікується особами, які були обмежені або позбавлені волі, їх соціальною адаптацією, наданням соціальних послуг у вигляді допомоги з відновлення документів, пошуку роботи, притулку тощо.

В українському суспільстві широкого розповсюдження набула боротьба з ВІЛ-інфекцією. Державні і приватні медичні установи, до спеціалізуються на лікуванні поширеного інфекційного захворіння, докладають зусилля щодо попередження небезпечної хвороби та її раннього виявлення, створюючи кабінети довіри, проводячи різноманітні тестування. В унісон з ними в Ізмаїлі працює Обласний благодійний фонд «Шлях додому». Його відвідувачами вже другий десяток років є носії ВІЛ-інфекції та ін'єкційні користувачі наркотичних засобів. Фонд безкоштовно надає препарати для антиретровірусної терапії, проводить профілактичну роботу серед населення, в закладах освіти, на підприємствах та установах щодо попередження розповсюдження небезпечних хвороб.

Південноукраїнський благодійний фонд «Берегиня», зареєстрований в місті Ізмаїлі, надає допомогу Ізмаїльському спеціалізованому будинку дитини, Центру соціально-психологічної реабілітації, дитячому реабілітаційному центру «Альнур» в селі Броска, а також ізмаїльським дітям, що живуть в сім'ях, але потребують додаткової уваги. Фонд об'єднав жінок, які своїми доброчинними діями сприяють відродженню в суспільстві духовно-моральних цінностей, формуванню правової культури і традицій благодійності, для чого вони проводять різноманітні відкриті заходи, як акція «Подаруй дітям свято», збір побутової хімії для Будинку дитини, залучаючи для висвітлення своєї діяльності медіа ресурси. Слоган «Берегині» «Збережи співчуття» є керівним в діяльності жінок-волонтерок, а також апелює до членів суспільства, у яких недостатньо сформовані традиції благодійності, і добрі вчинки сприймаються як щось виняткове.

Зусиллями благодійного фонду «Крила Надії» в Ізмаїлі створено соціальний центр допомоги сім'ї та дітям. Конкретні життєві потреби у вирішенні суто власних проблем – допомоги близькій людині спонукало організаторів ізмаїльського осередку цього благодійного фонду об'єднати сім'ї вже об'єднаних болем і проблемами в товариство однодумців, створити сприятливі умови для фізичної реабілітації дітей з особливими потребами. До команди центру входять масажист, корекційний педагог, психолог, арт-терапевт, логопед і багато інших волонтерів. Зусилля допомоги направляються на підтримку батьків дітей з особливими потребами, на створення позитивного психологічного клімату у сім'ях, де виховуються «особливі» діти. Центр організовує заходи релаксації для батьків з розумінням, що турбота батьків про себе може стати також внеском у дитину. Діяльність організаторів центру спрямована не тільки на надання адресної допомоги тим, хто має в ній потребу. Як соціально відповідальні члени суспільства, вони запрошують до співпраці мешканців Ізмаїльщини, які хочуть

привчити своїх дітей до толерантності і співчуття. Так, до групи розвитку «Развивашки» залучаються всі охочі, що виявляють довіру і співчуття нужденним.

Діяльність Благодійного фонду «Карітас Одеса УГКЦ» на теренах Ізмаїла та Ізмаїльського району охоплює декілька сфер. Продуктивною є підтримка підприємницьких ініціатив мешканців регіону та переміщених осіб, які тут проживають. Тренінги бізнес-інкубаторів, перемоги в конкурсах бізнес-планів дають можливість учасникам проектів реалізовувати свої ідеї в власному бізнесі.

В 1997 році був створений Благодійний фонд «Карітас-Ізмаїл», який в процесі роботи змінив свій статус і став Благодійним фондом «Бессарабія». Основною метою фонду вважалась допомога дітям-сиротам, дітям-вулиці, дітям-інвалідам, робота спільно з державними службами над зменшенням дитячої безпритульності і злочинності на Ізмаїльщині. В селі Броска Ізмаїльського району за кошти фонду утримувався дитячий садок на сорок місць для дітей з неблагополучних, малозабезпечених та багатодітних сімей. 20 років Благодійний фонд був підтримкою державі в сфері захисту дитинства на півдні Одеської області.

Основні напрямки роботи «Міжнародного благодійного фонду «Ресурсний центр розвитку громад» – це допомога інвалідам АТО, вирішення екологічних проблем регіону, реалізація проектів, пов’язаних з благоустроєм вулиць творами мистецтва, проведення молодіжних фестивалів. Для розвитку обраних напрямків громадські працівники планують залучати державні, приватні та міжнародні фонди.

Благодійний фонд Урбанського «Придунав’є» одна з самих «молодих», але відомих благодійних організацій, до кола добрих справ якого входять благоустрій вулиць і скверів у місті, ремонт покрівель та туалетів у загальноосвітніх школах; вантажі з харчами, технічним обладнанням, теплими речами, запчастинами до автомобілів, раціями, водою, що направлено в зону проведення АТО; допомога мешканцям регіону в отриманні медичних послуг; закупівля обладнання і меблів для дітей-сиріт, які переїхали до школи-інтерната з Луганської області. Благодійний фонд взяв на себе обов’язки з благоустрою території навколо судноремонтних заводів. Фонд матеріально підтримує Центр гагаузької культури, який відкрився в селі Виноградівка Болградського району, бере активну участь в ремонті Будинку культури в селі Нова Некрасівка Ізмаїльського району, є співорганізатором спортивних змагань.

Благодійний ромський жіночий фонд «Чіріклі», заснований представницями Жіночої Ради при Ромській Асоціації в місті Ізмаїлі припинив свою діяльність через дев’ятнадцять років, але ще у 2004 році фонд став основою для створення

Міжнародної Благодійної Організації «Ромський Жіночий Фонд «Чіріклі», яка опікується проблемами гідного життя жінок ромської національності вже на теренах країни, а не у локальному вимірі, координуючи свої зусилля у сфері захисту прав ромських жінок.

Короткий огляд благодійництва, представлений у статті, показує, що діяльність благодійних організацій Ізмаїльщини різноманітна за напрямами та обсягами. Матеріальна складова є важливою, але не визначною у здійсненні благочинництва. Перш за все, до поля зору небайдужих людей потрапляють нужденні в лікуванні діти та дорослі, члени сімей, що опинились в скрутних життєвих обставинах, люди похилого віку та інші вразливі верстви населення. Благодійні організації створюються активними членами суспільства, які, допомагаючи, бажають внести вклад у вирішення нагальних проблем одного або багатьох членів суспільства.

Література

1. Ніколаєвський В. М., Омельченко В. В. *Доброчинність у ретро (перспективі): огляд теоретичних та емпіричних напрямів досліджень у сучасній літературі*. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». (1142). С. 27-37.

2. Житник М. М. (2015) *Благодійність у соціально-філософській ретроспективі та перспективі.* Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 2. С.43-49.

3. Рогалін Яків *«За 19 років благодійницької діяльності я не бачив жодного ангела, навіть у дзеркалі».* URL: https://www.gurt.org.ua/interviews/35790/

SCHOLARSHIP REGULATIONS AS AN INFORMATIVE SOURCE FOR NOBLE CHARITY IN THE SOUTHERN UKRAINIAN PROVINCES

Nataliia Goncharova

Candidate of the Historical Sciences, Assistant of professor

Izmail State University of Humanities

Supporting gifted youth is a promising investment in our country's future, in its intellectual potential. The considerable experience of charity in the educational sphere has been accumulated in national history.

Various aspects of philanthropic activity in the field of education have been studied by scholars: O. Druganova, A. Klinitsky, A. Naradko, R. Popp, L. Tsyganenko and others. However, despite the available scientific literature, the features of charitable assistance to representatives of the nobility of Southern Ukraine in the development of education remain poorly understood. The purpose of the article is to highlight the contribution of philanthropic nobles of the Southern Ukrainian provinces of the Russian Empire in the establishment of scholarship capital for student youth in the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries through the «Scholarships Regulations» prism.

The basis for starting the scholarships was primarily private donations. It should be noted that the scholarships were awarded to the most able-bodied young people who were unable to pay for their education. Only in the early 20th century the practice of providing scholarships to the best students, regardless of their financial situation, was introduced. The conducted scientific search shows that in the studied period in the Southern Ukrainian provinces, among those who provided support to the needy student youth, there were many representatives of the noble state.

Each scholarship was accompanied by a specially designed «Regulations», sponsored by the founder himself. The «Regulations» were approved by the emperor, and later by the minister of public education. The document clearly set out the terms and conditions for receiving the funds. Often in the Regulations, the benefactor made specific remarks that led to the selection of a fellow, such as: class or national affiliation, religion, study in a particular class or faculty of an institution, etc. For example, on interest from the certified nobleman K. Rishkan-Derozhynskaya capital of 1 thousand rubles. in the Eastern loan bonds at the Chisinau 1st Men's Gymnasium in Bessarabia Province in 1887, one scholarship was established for the name of the deceased son of the donor Ivan Rishkan-Derozhynsky, a former student of the IV class of this institution. The «Regulations» that it will be paid annually to a poor student of class IV, of course an Orthodox denomination, who will deserve a scholarship with good achievements and excellent behavior [1, p. 47]. In 1899 the approval of the Regulations on the scholarship of Sergiy Ostrovsky at the Alexander Gymnasium in Yalta, Tavria Province, was approved. Capital in 1 thousand rubles. was donated by the collegiate assessor I. Ostrovsky in memory of his son, a former student of the institution, and was intended to pay for his studies. At the request of the benefactor, the fellow was elected annually by the pedagogical council of the gymnasium from among the poor students of the gymnasium, who are the best in success and behavior, regardless of class, religion and status [3, p. 34].

A similar example can be considered approved in 1902, the Regulations on the scholarship named after Alexander Sylvestrovich at the Odessa Real School. 2 thousand rubles as a scholarship capital for the foundation of one scholarship in the name of the deceased son was donated by the widow of the noble nobleman O. Silvestrovich. The interest from the offset funds was to be used to pay the tuition fee of the selected fellow, and the remainder to be given to him personally for the purchase of books and manuals. The choice of the scholarship was provided to the pedagogical council of the mentioned school with the obligatory agreement with one of the members of the donor family. The scholarship could apply for the poorest student of a real school of Orthodox religion, good behavior and sufficient diligence. The philanthropist emphasized that if two or more students who meet these conditions were found to be eligible for the scholarship, then the native of Tiraspol or Tiraspol county should be preferred [7, p. 33–34].

It is worth noting that the use of the scholarship did not impose any obligations on the scholars. This position is separately defined in each of the «Provisions» we have processed. In this way, nominal scholarships differed, for example, from the assistance of public organizations, which could be of a loan nature. In addition, in the Provisions, the nobility-donors invariably indicated that the scholarship capital constitutes the intrinsic property of the institution and remains intact. And in case of transformation of this educational institution into any other educational institution, the scholarship proceeds to it on the same grounds.

Here are some more examples of scholarships started by nobles of the Southern Ukrainian provinces during the study period. In 1900, scholarships were established at Kherson educational institutions: in the Mariinsky Women's Gymnasium – the name of the widow of the collegiate secretary Anastasia Nalyvaiko, in the men's gymnasium – the name of the statutory advisor Augustine Shipillo. These nobles bequeathed to educational institutions of 1 thousand rubles. in accordance. A. Nalyvaiko noted that the poorest student of the gymnasium, an Orthodox religion, which was distinguished by its good behavior and success in the sciences, could become a scholarship recipient. Through scholarships, poor high school students were given the opportunity to pay for tuition, buy textbooks and school supplies. According to the will of A. Shipillo, the scholarship he founded was supposed to help the poor students of the Christian religion to pay for their education in the gymnasium [4, p. 37–38; 5, p. 33]. Both scholarships were awarded every six months by appointment of the Pedagogical Council.

The widow of the titular adviser E. Zakharyanova in 1901 bequeathed a capital of 4 thousand rubles. to open a scholarship under the title of his late husband, titular adviser David Zakharyanov, at the 1st Gymnasium of Bessarabia Province. According to the

Regulations, a scholarship was awarded to one of the best students of the high school, poor parents, mainly Armenian-Gregorian, of the donated capital. A separate clause stated that the scholarship should be given, at the discretion of the pedagogical council, every six months or monthly to the hands of the scholarship holder or his parents or guardians [6, p. 94–95]. The student who received this scholarship, at the will of the donor, was named a fellowship of David Zakharyanov.

Since 1903, two scholarships in the name of Vasyl Kuchkov, a statutory advisor of Vasil Kuchkov, have been operating at the Chisinau 2-city three-class school at the expense of interest from the donated capital of 2 thousand rubles. Fellows were selected from among the poorest students of the Christian Faith School, who were distinguished by their good behavior and excellence in the sciences, regardless of status [8, p. 41]. The nobleman in the Regulations made a special note that the pedagogical council is obliged to coordinate each nomination with him personally or his son Pavel Vasilevich.

The Regulations on the scholarships of the widow of the collegiate assessor Anna Avdeeva at the Sevastopol Constantine Real School of Tavria Province, in particular, stated the following. Since 1902 in an educational institution with a capital of 2 thousand 400 rubles. two scholarships were established. First of all, one Armenian from relatives of the benefactor had the right to receive help, and if this was not revealed, then one of the poorest Armenians and one Orthodox pupil of the school at the choice of the pedagogical council [8, p. 103]. As with most scholarships already outlined, funds were to be used to pay for tuition, to purchase books and other manuals.

At the Katerynoslav 1st Real School in 1903, a scholarship named after a statutory advisor Ivan Grekov began to operate. Capital in 1 thousand 200 rubles. it was donated by his widow E. Grekova. Only a former student of the I. Grekov City School, an Orthodox religion, could be selected as a scholarship recipient, with no difference in status. In the Regulations it was emphasized that the choice of the scholarship was given to the collegiate advisor Vasily Grekov, and in the case of his departure from Katerynoslav, the pedagogical council of the school [9, p. 20].

A scholarship named after a collegiate advisor, Pavel Mandrazhi, was established at the Ackerman Men's Grammar School in 1904. The capital for her in the amount of 3 thousand rubles. donated the widow of colleague advisor Catherine Mandrazha. According to the Regulations, the scholarship was issued twice a year for 60 rubles. in January and July. The Fellow was selected from the high school students-residents of Akkerman, an exclusively Orthodox religion, regardless of rank and status, from the poorest and most capable students of the last three classes [10, p. 86]. The document emphasized that, should Pavel Mandrazhi's relatives be identified among the contenders,

the pedagogical council of the gymnasium undertook to give them preference [10, p. 87]. It should be noted that the scholarship as a type of charitable support was of a long-term nature, since the end of the term of study of the current fellow was immediately selected.

Undoubtedly, there were also problems that could be encountered when opening and operating a social assistance institution in the form of scholarships. The mechanism for establishing scholarships was quite simple, but usually required long-term coordination in higher levels of government. All applications for the scholarship were written in the name of the head of the educational district, and he, in his turn, sent all the necessary conditions to the Ministry of Education. The scholarship capital was to be contributed to the State Bank or its branches. The resolution of the issue sometimes lasted from several months to several years. In addition, it was stated by law that only scholarships that were fully secured by the donor could be named, and the sums offered were considered inviolable and should not be used for other purposes without the highest permission [2, p. 320].

Therefore, the «Scholarship Regulation» gives us a great deal of data on the development of charity in the period under study. This document provides information about the donor, the reasons for the start-up of the scholarship capital, its total amount and the amount of the scholarship itself, the appropriate educational institution to which the scholarship was awarded, the periodicity of payment, the conditions for receiving it (except for good training and exemplary behavior, these may be membership of some confession, state, place of birth), as well as the reasons for the loss (deduction by decision of the pedagogical council, bad behavior).

The analysis makes it possible to confirm that among the scholarship donations, capital from the nobility prevailed. Scholarships were especially important in the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries, when the number of people from poor conditions increased significantly among those who studied.

Literature:

1. *Министерские распоряжения*. Журнал Министерства народного просвещения (далі – ЖМНП). 1887. Ч. 250.

2. № 14152 : *О порядке присвоения особых наименований общеполезным установлениям*. Высочайше утвержденное мнение Государственного совета. Полное собрание законов Российской империи. Собр. III. Т. 17. 26 мая 1897 г.

3. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1900. Ч. 328.

4. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1900. Ч. 329.

5. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1900. Ч. 331.

6. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1901. Ч. 335.
7. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1902. Ч. 341.
8. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1903. Ч. 348.
9. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1903. Ч. 349.
10. *Правительственные распоряжения*. ЖМНП. 1904. Ч. 352.

СТАНОВЛЕННЯ БЛАГОДІЙНОГО РУХУ В НОВОРОСІЙСЬКОМУ КРАЇ: ФОРМИ І НАПРЯМКИ ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ірена Грєбцова
доктор історичних наук, професор
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

Формування різних моделей підтримки та захисту одних верств суспільства іншими, як процес допомоги і взаємодопомоги, має давні традиції. У своєму розвитку це явище знаходить інтерпретацію в структурних сценаріях і набуває історичні форми існування, в рамках яких функціонує ідеологія допомоги, її суб'єкт і об'єкт, що, в кінцевому рахунку, визначає його соціально-генетичну типологію як феномена суспільного життя. Формування головних форм благодійності у південних губерніях відбувається у другій половині XVIII – першій половині XIX ст**.** паралельно зі становленням Новоросійського краю.

Традиції доброчинності, що набула в наш час другого дихання, її форми і напрямки є основою для подальшого розвитку благодійного руху в сучасний період, тому дана проблема і зараз залишається актуальною.

Мета дослідження полягає в реконструкції на основі масиву опублікованих і архівних джерел процесу становлення трьох форм доброчинності в губерніях Новоросійського краю другої половини XVIII – першої половини XIX ст.: державного піклування, приватної і громадської благодійності та виявленні головних напрямів їх практичної діяльності.

Становлення вітчизняної доброчинності проходило в руслі загальноєвропейського процесу розвитку державного піклування і власне благодійності. Довгий час благодійність у всіх європейських країнах існувала як традиція, що продиктована християнським милосердям, яка за формою може бути віднесена до приватної благодійності. Важливим джерелом доброчинності з давніх часів була також народна традиція взаємодопомоги, яка ґрунтувалася не стільки на

моральних і релігійних нормах, скільки на досвіді людської спільноти, закріпленому в практичному житті.

З початку XVIII ст. у Російській імперії почало формуватися державне піклування. Організований характер система державного піклування набула у другій половині XVIII ст., коли законодавчим актом під назвою «Установлення для управління губерній Всеросійської імперії» від 7 листопада 1775 р. в губернських містах почали створюватися Прикази громадського піклування. Саме вони стали першими державними установами, в компетенцію яких спеціально входили соціальні питання. Розвиток державного піклування у цей період багато в чому був пов'язаний з поширенням в Російській імперії ідей європейського просвітництва, які були не чужі і самій імператриці Катерині II. Витоки цього явища частково криються в особливостях розвитку суспільної свідомості в дану епоху, коли на зміну суто гедоністичним орієнтирам суспільства прийшли гуманістичні громадські цінності.

Зародившись в XVIII ст., своє поширення і розвиток Прикази отримали в першій половині наступного століття. Вони були державними органами, якими керували губернатори. Прикази громадського піклування створювались поступово на протязі кінця XVIII – початку XIX ст. Прикази спочатку підпорядковувалися Колегії економії. З заснуванням в 1802 р. міністерств, які замінили в процесі міністерської реформи петровські колегії, вони увійшли до підпорядкування Міністерству внутрішніх справ. Першим в регіоні у 1785 р. був заснований Катеринославський приказ. У 1802 р. почав свою діяльність Херсонський приказ, 1803 р. – Таврійський приказ громадського піклування. З катерининських часів кожному з Приказів для заснування його доброчинних закладів відпускалася певна сума з державної скарбниці, яка становила 15000 руб. Природно, що для вирішення поставлених завдань ця одноразова сума була недостатньою. Тому Приказам для збільшення своїх коштів дозволялося вести власні грошові операції: давати гроші під заставу з відсотками, приймати пожертвування від приватних осіб, установ і організацій тощо. Заклади, які перебували під наглядом або створювалися Приказами, ділилися за своїм спрямуванням на три різновиди: 1) виховні і навчальні, 2) медичні та благодійні, 3) виправні. До першого різновиду відносилися притулки для дітей-сиріт, училища для дітей канцелярських службовців. Другий різновид представлений лікарнями, будинками для інвалідів та відділеннями для душевнохворих. До третього різновиду були віднесені в'язниці.

Розглядаючи державне піклування останньої третини XVIII – першої половини XIX ст. в Російській імперії як певну культурно-історичну модель, є всі

підстави включити її в низку таких моделей допомоги, які вважаються комбінованими, де державне піклування спирається на дві інші форми – приватну та громадську благодійність, що взаємно доповнювали одна одну. Саме в цьому напрямку неухильно еволюціонували всі більш ранні елементи системи допомоги і захисту. Свідченням того, що в справі державного піклування уряд прагнув спертися на представників усіх верств населення, був соціальний склад Приказів. До них входили по два засідателя від основних станів: земського суду, які обиралися з дворян, губернського магістрату як представників купецького та міщанського станів і від селянства. Проте вже в кінці першої чверті XIX ст. в складі Приказів громадського піклування стали переважати дворяни. Засилля дворян і чиновників призвело до зростання зловживань в діяльності Приказів; представники ж інших станів не могли на це впливати, оскільки знаходилися в меншості, що відсунуло їх на другий план.

Новоросійський край, що швидко розвивався, потребував крім Приказів у губернських містах створення таких установ у Таганрозькому градоначальстві і адміністративному центрі краю – Одесі. Такі установи у Таганрозі і Одесі були засновані у 1823 р. на окремих засадах [3]. Прикази громадського піклування зіграли позитивну роль в історії розвитку державної опіки. Їх заслугою є, в першу чергу, упорядкування системи державного піклування в регіоні, надання певних «державних гарантій» її розвитку, створення надійного тилу для приватних благодійників, котрі могли сподіватися на тривалу життєдіяльність своїх благодійних починань під охороною державних установ.

Крім державного піклування і приватної благодійності у першій половині XIX ст. набула розповсюдження громадська доброчинність, яка розвивалася на засадах заснування благодійних громадських товариств.

У процесі створення доброчинних організацій царизм, здійснюючи їх просування в регіонах імперії за схемою «зверху вниз», змушений був втягувати в орбіту благодійної активності окремі соціальні групи. При цьому для того, щоб робота філантропічних організацій була ефективною, до співпраці в них необхідно було залучати якомога ширші кола громадськості. Це неминуче руйнувало жорсткі рамки первісної схеми. Однак уряд тримав під контролем розвиток громадської благодійності. Документом «Про порядок ревізії звітів приватних благодійних товариств і кас» від 25 квітня 1839 року вводилися дві форми звітів: фінансовий і загальний звіт про діяльність. Фінансовий звіт складався за підсумками року і включав два розділи: «Прихід» і «Витрати». У першому розділі містилися відомості про склад капіталів товариства і про джерела їх формування (за видами).

Другий розділ включав відомості про витрачання грошових коштів за наступними напрямками: постійні і одноразові допомоги (із зазначенням складу нужденних осіб), зміст богоугодних і лікувальних закладів, проведення розважальних заходів, покупка процентних паперів, погашення боргів тощо. Загальний звіт був повинен мати, як правило, відповіді благодійних товариств на низку головних питань: число членів, розмір капіталу, доходи, витрати, розмір боргів, види закладів, що перебували під наглядом товариства, число осіб, які користувалися допомогою від товариства, число відмов в допомозі (через брак коштів, з перевірки матеріального становища, з інших причин). Благодійні товариства та заклади протягом всієї першої половини XIX ст. засновувалися тільки на підставі «найвищого дозволу», тобто з особистого схвалення самодержця. Незважаючи на це, влада поступово усвідомлювала, що громадська, втім, як і приватна благодійність, є одним з механізмів практичної взаємодії суспільства і держави. Межею, що дозволила розширити повноваження на місцях і спростити процедуру заснування благодійних товариств, стали 60-ті рр. XIX ст. – видання двох спеціальних указів (1862 і 1869 рр.), які передавали право дозволяти відкриття благодійних товариств і закладів в руки Міністерства внутрішніх справ. Ці документи започаткували новий етап у розвитку благодійності в Російській імперії.

Процес виникнення громадської благодійності у південних губерніях порівняно з центральними губерніями Російської імперії мав свої особливості, що продиктовані специфічним становищем самого краю, який освоювався переселенцями. Помітне місце серед переселенців належало іноземним колоністам. Незважаючи на успіхи в соціально-економічному розвитку приєднаних до Російської імперії в другій половині XVIII – початку XIX ст. південних територій, переселенський рух і освоєння нових земель мали й свій зворотний бік – створення широкого прошарку малозабезпечених і незаможних верств населення, які гостро потребували соціального захисту.

Після входження Бессарабії до складу Російської імперії (1812 г.) сюди ринув новий потік переселенців. В першу чергу це були українські, російські та білоруські селяни, частина з яких переводилися на нові місця своїми власниками, які отримали або купили землі на цій території. На півдні Бессарабії, заселеному переважно колоністами і державними селянами, капіталістичні форми виробництва швидко розвивалися. Вже до кінця першої третини XIX ст. в Бессарабії відчутно проявилася товаризація сільського господарства. Але й тут чимала частка населення потребувала допомоги. У цих умовах розвиток державного піклування і громадської благодійності ставали необхідними.

Набирала силу і вже до середини XIX ст. стала грати одну з важливих ролей у структурі системи соціальної опіки етно-конфесійна благодійність [1, с. 170-230]. У регіоні швидко поширилися конфесійні та національні доброчинні заклади і товариства, вага яких у містах регіону в загальній кількості витрат на благодійність була неменшою, ніж в Москві і навіть Петербурзі. Природним поясненням цьому є строката етнічна (а відповідно і конфесійна) палітра краю, яка була характерна для нього з самого початку існування. Розвиток доброчинних релігійних та національних об'єднань значною мірою компенсував недостатню увагу центру до фінансування благодійних закладів віддаленого регіону. Представники заможних родин, дворянських і купецьких, виступали засновниками та активістами благодійних товариств, присвячуючи значну частину свого часу і доходів філантропічної діяльності. Часом люди жертвували до фондів благодійних організацій незначні за розмірами суми, проте чималі пропорційно до особистого сімейного бюджету їх власників. Величезну популярність у краї здобули імена філантропів, для яких благодійність ставала по суті сімейною справою. Цим прославилися подружжя Воронцових, Казначеєвих, Ахлестишевих, Алопеусов, Маразлі, Стурдз, Едлінг, Палаузових та багато інших. Це були росіяни і українці, євреї і греки, німці і болгари, молдавани і поляки; це була стара аристократія і нові «обуржуазнені» дворяни, купці і міщани. Учасниками філантропічних товариств переважно ставали люди, що щиро прагнули допомогти ближньому. Однак слід визнати, що в основі діяльності благодійників не завжди лежало лише людинолюбство і співчуття. Уряд пропагував і заохочував філантропів, тому у деяких випадках простежувалася спроба через благодійність досягти суспільного визнання та урядових нагород [6, арк. 1-6].

Обмеження допуску жінок до державних структур породило ефект жіночого благодійного руху. Становлення жіночої самосвідомості і прагнення в зв'язку з цим до соціальної самореалізації підштовхувало в цей період жінок до створення жіночих благодійних товариств різних типів. Причини та історія придбання жінкою статусу значимого суб'єкту благодійного процесу, розширення її соціальний повноважень в процесі еволюції громадського благодійного руху в Російської імперії – один з елементів, що пов'язаний з ситуацією сучасного пошуку гендерної кореляції. Важливий фундамент жіночої благодійності в імперії – законодавчо підтверджене право жінок на володіння власним майном незалежно від шлюбного статусу. Форми роботи жінок, масштаби допомоги, соціальний і національний склад учасниць в столицях Російської імперії і провінції багато в чому різнилися.

У Новоросійському краї жіночі благодійні товариства почали відкриватися наприкінці 20 – початку 30-х рр. XIX ст. Перше з них було засновано в Одесі і незабаром стало зразком для жіночого регіонального благодійного руху. Згодом у Новоросійському краї повноцінно функціонували три жіночих благодійних товариства: в Одесі, Миколаєві та Севастополі [2, арк. 1-3]. Основними завданнями всіх цих товариств була боротьба з бідністю, причому на отримання допомоги могли розраховувати всі вільні стани і майже всі національні і релігійні групи. В ході роботи товариств позначилися яскраві лідери, які стали знаковими фігурами жіночого філантропічної руху першої половини XIX ст.: Е. К. Воронцова і Р. С. Едлінг в Одесі, Е. Т. Лазарева у Миколаєві, Є. М. Авінова в Севастополі. Досвід діяльності Одеського жіночого товариства Є. К. Воронцова розповсюдила у Кавказькому намісництві (Ставрополь, Тіфліс, Еревань, Баку, Шемаха) [4, 5]. Жодне з даних товариств не було суто жіночим. Чоловіки обов'язково входили до їх складу, як правило, в якості скарбника і секретаря. Деякі посади в благодійних закладах, що відкривалися товариствами, наприклад, лікарів, також займали чоловіки. Однак саме в рамках діяльності подібних товариств як ніколи яскраво проявилося поступове висування жінок на передній край в боротьбі з такими соціальними пороками, як злидні, голод, епідемії, дитяча безпритульність. Засновані за ініціативою жіночих організацій благодійні заклади, що відкривалися переважно в великих містах півдня імперії, створили нові можливості для кар’єри та професійної підготовки жінок.

Жіночі благодійні товариства надавали допомогу дорослим і дітям шляхом організації дешевого або безкоштовного навчання, засновували сирітські будинки, притулки для проживання в них незаможних верств населення, організовували заклади для медичного обслуговування (лікарні, амбулаторії, лікарські пункти). Як правило, одна благодійна організація надавала відразу кілька видів допомоги. У цей період жінки вже виступають не тільки як безпосередні працівниці з надання допомоги, але і як фінансові донори цієї допомоги, як організатори продуманої, структурованої благодійної мікросистеми. Жіноча благодійність в південних губерніях, як і в імперії в цілому, була, по суті, єдиною сферою, в якій жінки мали можливість повноцінно і ефективно реалізувати свої соціальні амбіції. Важливим результатом жіночої активності стало більш якісне вирішення проблем соціалізації жіночої частини населення.

Таким чином, в південних губерніях у другій половині XVIII – початку XIX ст. набули розповсюдження всі три форми філантропічної діяльності: державне піклування, приватна та громадська благодійність. Новоросійський край став

осередком переважно громадської благодійності; тут були поширені етно-конфесійні товариства, успішно діяли жіночі доброчинні організації. Якщо приватні благодійники найчастіше виступали з одноразовою допомогою або засновували одну установу, то під наглядом Приказів громадського піклування знаходилося відразу декілька благодійних установ. Ще більш значне поле діяльності мали громадські доброчинні товариства, опікуючись різними категоріями нужденних. Благодійність – це не просто прояв співчуття. Це свого роду інвестиції в створення нового, кращого суспільства шляхом порятунку від злиднів і загибелі тих, хто потребує допомоги. Це зерно доброти, яке неодмінно дасть свої сходи, бо більшість людей вміють бути вдячними, якщо бачать увагу і підтримку в ставленні до себе. Усвідомити важливість благодійної діяльності є сьогодні завданням політичного і громадського діяча будь-якого рангу.

Література

1. Гребцова И. С., Гребцов В. В. (2006) *Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст.* Одесса: Астропринт. 320 с.

2. Держархів Одеської області. Ф. 1, оп. 198, спр. 48, 8 арк.

3. ПСЗ РИ. Собр. I. Т. 38. СПб.,1830. № 29549.

4. ПСЗ РИ, Собр II. Т. 20. СПб., 1845. № 18879

5. ПСЗ РИ, Собр II. Т. 14. СПб., 1849. № 12264.

6. РГИА. Ф. 733, оп. 78, д. 229. 19 л.

«ХУДОЖНЯ КОЛОНІЯ» М.ВОЛОШИНА ЯК ОСОБИСТІСНИЙ АКТ БЛАГОДІЙСНОСТІ

Лариса Дзіковська

кандидат філологічних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

До початку XX століття у світовій і російській практиці сформувалося кілька типів соціально-культурних інститутів, що виконують функції обміну і генерації творчих ідей вільних художників. Серед таких найбільшого поширеня набули елітарні салони (пізніше народні доми, Будинки творчості (письменників, художників, композиторів)), літературні видання та редакції журналів, бібліотеки.

Як правило, такі форми установ існували в столицях і великих містах: Санкт-Петербурзі, Москві, Києві. Подібних прецедентів не було в губернських містах, не кажучи про такі глибоко провінційні поселення, яким був Коктебель.

Будинок поета і художника М.Волошина в Коктебелі є пам'ятником літературно-художнього побуту першої третини XX століття. «Не музей, а – дихання життя», – писав про нього Андрій Білий у 1933 році, вважаючи його одним із культурних центрів «не тільки Росії, але і Європи» [1, с.99].

Безсумнівно, що волошинська модель творчої лабораторії неформального типу мала безпосередній зв'язок з тією справою, якій присвятив усе своє життя М. Волошин. А саме створення нової спілки творчих особистостей, ім'я якій Будинок Поета в Коктебелі. Це об'єднання відрізнялося унікальною структурою, принципами, формами і проблематикою авторського спілкування, було наповнене безмежним джерелом натхнення і творчої віддачею, що продовжує давати свої безцінні плоди у наш час і має невичерпний запас на майбутне.

Центральною, багато в чому магнетичною, фігурою була особистість М. Волошина. Це найважливіший суб'єктивний фактор, що визначав неповторну особистісну своєрідність нової моделі творчої лабораторії.

Для всіх, хто приїжджав у Коктебель, Волошин був привітним, гостинним господарем, близьким другом, уважним і мудрим співрозмовником. Для молодих поетів – чуйним, авторитетним наставником у творчості та ставленні до поетичного слова. Для сформованих, відомих письменників і художників зі стажем – тонким, глибоким, надзвичайно коректним критиком і співрозмовником. Тому для всіх разом, кожного окремо з мешканців Будинку Поета, хто був залучений до творчого, духовного, людського поля спілкування, завжди знаходився належний тон, манера, почуття, які надихали та стимулювали розвиток художніх ідей, враховуючи індивідуальність і міру таланту автора. Коктебель, що став, за ініціативи Волошина, курортом трудової інтелігенції, давав притулок М.Горькому, О.Толстому, М. Цвєтаєвій, О. Мандельштаму, М. Пришвіну, В.Вересаєву, А.Соболю, І.Еренбургу, В.Брюсову , А .Білому, К. Чуковському, В. Ходасевичу, О. Гріну, М.Булгакову, Л.Леонову, Вс. Вишневському та багатьом іншим. Тут бували художники А.Лентулов, Р.Фальк, А.Шервашідзе, Н.Піскарев, А.Остроумова-Лебедєва, Е.Круглікова, К.Петров-Водкін, Ю.Оболенская, К.Богаєвський, а також – літературознавці, артисти, композитори, мистецтвознавці, геологи, лікарі,хіміки, льотчики – всіх не перелічиш.

На відміну від інших творчих спілок чільним імперативом належності до кола однодумців Будинку Поета була повна свобода, невимушеність, незалежність,

широкий спектр поетичних, філософських, естетичних уподобань, при загальному пріоритеті безмежної любові до мистецтва. Потужним об'єктивним чинником, незмінно присутнім у структурі всіх відносин і взаємодій, яким є унікальний природний гірський, степовий і морської ландшафт Східного Криму була природа Кіммерії, з монументальним і величним Кара-Дагом, захопливою й чарівною коктебельською затокою та випаленими сонцем навколишніми пагорбами.

Органічною складовою Дома Поета є унікальна мережа пам'яток археології, історії та культури, розташованих у районі Судака, Феодосії Старого Криму, а саме Генуезька фортеця, картинна галерея І. К. Айвазовського, Сурб-Хач.

На особливу увагу заслуговує бібліотека Волошина, яка налічує близько десяти тисяч книг. Унікальне зібрання налічує видання російською, французькою, німецькою та італійською мовами. Більше ніж 1,5 тисячі видань з автографами Волошина і близько 300 книг з його позначками, понад 400 – з автографами авторів, більше 30 іменних примірників, надрукованих мізерним тиражем. Відомий бібліограф А. Сидоров, ознайомившись з бібліотекою Волошина, писав у 1935 році: «Тут я знаходжу ряд книг, відсутніх у кращих бібліотеках Москви ... – все це справжнє багатство» [1, с.99]. Колекція живопису містить японські гравюри XVIII і XIX століть, картини мексиканця Дієго Рівери, поляка В. Слевінського, француза О. Редона, роботи М. Якунчікової, Бенуа, Е. Лансере, К. Петрова-Водкіна, А.Остроумової-Лебедєвої, багаті зібрання акварелей самого М. Волошина.

Все це свідчить про нерозривність особистості Поета з образом гостинного Дому, який став ***островом свободи в царстві більшовицького тоталітаризму,*** а також з уособленням усього Коктебеля – первозданної і благодатної країни, також ніби створеної Волошиним. У 1929 році Вс. Рождественський писав:

Из русской совести, отстоянной как хмель,
Из знойного песка в полынном кругозоре,
Из скифских пажитей и эллинского моря
Он изваял страну и назвал: Коктебель! [3, с.4].

Посилювала бажання М. Волошина прискорити право створення на базі свого власного будинку «художньої колонії», – радянська цензура. Саме з середини 1920-х все частіше почали вилучати ім'я поета з друку. Лише тільки з 1961 року, у зв'язку з «дозволом» на Волошина-художника, була знята заборона на ім'я Волошина у пресі. У кінці 1980-х скасування цензури уможливлює повну, без вилучень, публікацію як творів Волошина, так і літератури про нього.

У листі до В. В. Вересаєва в 1923 році Волошин писав, що він «відчуває необхідність якось легально закріпити за собою право створення у себе в домі безкоштовного «будинку відпочинку». « Я не хочу ніяких субсидій, ніякої допомоги, – продовжував він, – а тільки офіційного права створення «художньої колонії» [2,с.294]. «Художня колонія» на базі волошинського будинку де факто існувала вже давно, але в нових соціальних умовах, з регулярними спробами місцевої влади експропріювати споруду, поетові довелося звернутися до своїх столичних друзів за підтримкою. У кінці липня 1922 року він отримав охоронну грамоту від Кримсовнархоза.

А тепер хроніка подій за 1923-1927 роки. Отже, весна 1923 року, вперше після початку війни намічається курортний сезон. У Волошина готують кілька кімнат: «... не для того, щоб здавати їх за плату, а щоб пускати ту жити» письменників і художників безкоштовно. Про це поет повідомляє Вересаєву, просить звертати увагу всіх його знайомих, які їдуть до Криму. Думка про літню станцію – притулку для художників, літераторів і вчених спалахує в ньому з новою силою. Така загальнокорисна справа могла б бути звільнена від податків, проте різні побори збільшуються та «з'їдають» весь його гонорар. При цьому Волошину не хотілося б перетворити будинок в офіційну установу – з різною «паперовістю та звітністю», без можливості вибору близьких йому за духом людей [2, с. 267].

У «художньої колонії» створювався певний лад життя: «в сенсі загального духу було дуже добре і вдалося створити сімейну близькість і єдність, – із задоволенням писав Волошин восени. – Відчувалося, що кожен їхав, набравшись тиші і відпочинку». Вже у перший рік, а саме 18 серпня 1923 року було вказано на важливість значення Будинку поета у феодосійському «Рабочем»: «Після перерви, викликаної громадянською війною, Коктебель вперше у цьому році залучив сіверян, скучили за сонцем у дощовій Москві ... Мало хто з представників літературно-аристократичного світу групуються на дачі відомого поета Максиміліана Волошина, які об'єднані навколо його особистості, його поезії, чудової бібліотеки ...» [2, с. 270].

Однак не все було гладко, Будинок поета і його господар викликали і серйозні нападки. Волошин та його гостинність з одного боку, розпалювали апетити домовласників, що спричинило підвищення цін за кімнати для відпочиваючих, з іншого боку, загальне роздратування місцевої влади в процесі націоналізації дач з подальшою здачею в оренду колишнім власникам. «Я знову отримую попередження і погрози про обшук, про арешт, про те, що за мною стежать, розкривають листи; я, зрозуміло, в оренду своєї дачі взяти не зможу, тому

що грошей для виплати у мене немає і не буде», – писав Волошин 10 серпня Вересаєву. У ці ж дні поет звернувся до впливових знайомих, земляків, які займали високі адміністративні посади. Він намагався переконати, довести, що «соціально буде більш справедливим», якщо його будинок залишиться в його розпорядженні, і буде служити місцем відпочинку для працівників мистецтва, ніж перетвориться в готель сільради. Адже саме приплив до нього письменників, художників і артистів створив репутацію Коктебеля – і, тим самим добробут села! [2, с.270].

Передчуваючи і більш серйозні нападки, Волошин написав вірш-заповідь «Доблесть поета» (1925):

В смутах усобиц и войн сознавай целокупость.
Будь не частью, а всем, не с одной стороны, а с обеих.
Зритель захвачен игрой – ты не актер и не зритель;
Ты – соучастник судьбы, раскрывающий замысел драмы.
В дни Революции будь человеком, а не гражданином.
Помни, что для тебя партии, клички, программы –
То же, что списки больных для врача сумасшедшего дома…
Будь изгоем при всех властях и народоустройствах:
Совесть народа – поэт. В государстве нет места поэту…[4, с.299].

У березні 1924 року йому видали посвідчення від наркома освіти А. Луначарського, яке дозволяло створення в Коктебелі безкоштовного будинку відпочинку письменників. «Максиміліан Волошин, – йдеться в ньому, – з повного схвалення Наркомосу РРФСР влаштував у Коктебелі у своєму домі безкоштовний будинок відпочинку для письменників, художників, учених і при ньому літературно-живописну майстерню. Народний комісаріат освіти РРФСР вважає цю установу надзвичайно корисною, просить військову і прикордонну владу надавати у цій справі М. Волошину всіляку підтримку» [2, с.282].

Впродовж липня-серпня кількість гостей волошинського будинку перевищила сто чоловік одночасно, а всього за літо відпочило більше 300 осіб.

Друзів і знайомих, які збиралися у Коктебель, Волошин просив брати з собою інвентар, якого дуже бракувало: мішки для сіна, подушки, тарілки (крайній недолік!), прибори для їжі, свічки. Кримознавець А. Полканов попереджав: «Прислуги немає. Воду носити самим. Зовсім не курорт ... » і водночас наставляв: «Вільне дружнє співжиття, де кожен, ... стає повноправним членом. Для цього ж потрібно: радісне прийняття життя, любов до людей і внесення своєї частки інтелектуального життя » [2, с.285].

Поступово стався поділ між мешканцями волошинського будинку: люди старшого покоління іменувалися «маститими»; молодь ділилася на «отроків» і «отроковиць»; самотні жінки були «німфами», їх загальне приміщення отримало назву «гінекея», а кімната одиноких чоловіків – відповідно «мужікея» [2, с.285].

Багато цікавих подій зберігає літопис 1924 року. Наприклад, на початку серпня із Алупки приїхав Валерій Брюсов, у якого з Волошиним давно була встановлена «недоброзичлива байдужість». У захопленні від побаченого і пережитого Брюсов казав Волошину: «Я думаю, що в цю хвилину Коктебель є єдиним літературним центром у Росії...». «Дні, які я провів вперше у Коктебелі, проводять нову чітку межу в моєму житті», – записав Валерій Якович перед від'їздом у спеціальну «Книгу розлук», яку завів у той рік Волошин. А в жовтні прийшла звістка про смерть Брюсова. Висловлюючи співчуття дружині, Волошин писав: «Мені дана сумна радість з усвідомленням того, що останні дні свого ясного спілкування з природою Валерій Якович провів під моїм дахом у Коктебелі ... Я давно не бачив його таким ясним, просвітленим, навченим ...» [2, с .292].

Літній «людоворот» 1925 року налічував понад 400 осіб. У Будинку почала функціонувати «комунальна кухня». «Це набагато зручніше ... і якось дуже приємно ... Тут ми живемо тісною сім'єю, – пише один з гостей, – багато між собою переходять на «ти»... Найбільше, окрім господарів, мені подобаються ... Леонови: він – молодий письменник, дуже веселий і простий, вона – дочка видавця Сабашникова ... третього дня один письменник читав свій прекрасний твір про собаку »[2, с.300]. Мова йде про читання фрагментів повісті «Собаче серце» М. Булгакова, який того літа відпочивав у Коктебелі зі своєю дружиною Л. Є. Белозерською.

1926 рік був воістину плідним. У будинку Волошина і його дружини відпочило з травня по жовтень близько 600 гостей.

1927 – рік страшного землетрусу, який стався в серпні, не завадив побувати у Будинку Поета понад 500 відпочиваючих. Саме до цього Волошин завжди і прагнув. «Волошинський будинок – це не я. А цілий колектив», – пояснював він в одному з листів. Зізнаючись Вересаєву в тому, що «був цього літа ... розчавлений кількістю гостей», він одночасно висловлював радість: «доведена нагальна потреба» в його Домі! [2, с.304].

Через все своє життя Волошин проніс безмежне почуття любові до людей. Створена ним модель творчої лабораторії мала величезне значення для розвитку і збереження культури, літератури, мистецтва, яка в 30-50 роки знайшла втілення в організації Будинків творчості в Коктебелі, Поленово, Передєлкіно, імені Чехова в

Ялті, імені Коровіна в Гурзуфі і багато інших. А створення нової спілки творчих людей у Будинку Поета не було марним проведенням часу столичних знаменитостей. Це була Майстерня, в якій досліджували таємниці народження краси в природі, а потім у мистецтві (на кшталт академії Платона в Стародавньої Греції). На думку Волошина, високе божественне ***призначення*** особистості –

...выплавить из мира
Необходимости и разума –
Вселенную Свободы и Любви…[4, с.114].

По праву поетичним заповітом Максиміліана Олександровича Волошина ми можемо вважати його вірш «Будинок Поета» (1926), який автор духовно присвятив «усім друзям Коктебеля - справжнім, минулим і майбутнім» [2,с.312] :

Я сам избрал пустынный сей затвор
Землею добровольного изгнанья,
Чтоб в годы лжи, падений и разрух
И выстрадать великое познанье [4, с.324].

Література

1. Купченко В. П. (1998) *Кіммерійскі етюди. Події. Люди. Пам'ятники*. Феодосія. 175 с.

2. Купченко В. *Життя Максиміліана Волошина. Документальне оповідання*. СПб. 400 с.

3. Дм. Лосєв (1997) *Образ поєта. Максиміліан Волошин у віршах і портретах сучасників*. Феодосія – Москва. 158с.

4. М. Волошин. (1996) *Всесвітня бібліотека поезії. Вибране.* Ростов-на-Дону. 448 с.

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ДОБРОЧИННИХ АКЦІЙ В УМОВАХ МІСТА: НА ПРИКЛАДІ ОДЕСИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Антоніна Дорошева
кандидат історичних наук, доцент
Дунайський факультет морського та річкового транспорту
Державного університету інфраструктури та технологій

Відродження доброчинності на сучасному етапі державотворення викликає потребу наукового осмислення цього історичного явища, його форм та перспектив розвитку. Історичний досвід організації державного піклування та громадської

доброчинності на півдні України другої половини XIX ст. демонструє цінні приклади надання допомоги і захисту знедолених верств населення, що потребує детального вивчення.

Мета даної розвідки полягає в тому, щоб на прикладі Одеси, висвітлити особливості виникнення та діяльності благодійних установ міст Півдня України другої половини XIX ст.

Розвиток благодійності у 60-х рр. XIX ст. в містах Російської імперії був обумовлений низкою чинників. Ліквідація кріпосного права та розвиток капіталістичних відносин сприяли зростанню чисельності населення міст, що, на думку О. Доніка, викликало збільшення відсотку збіднілих та знедолених внаслідок неспроможності пристосуватися до ринкових відносин. Ця проблема потребувала розв'язання, як на державному, так і на муніципальному, індивідуальному рівнях [2, с.165].

Благодійна діяльність в Одесі набула поширення ще з часів заснування міста. Так, наприкінці XVIII ст. було побудовано міську лікарню, в обов'язки якої входило не лише надання медичної допомоги, а й піклування про жебраків. Помітною подією у 1860-х рр. стало відкриття на кошти А. Алопеус (дружини Одеського градоначальника) Маріїнського притулку на 100 дітей-сиріт. Притулки були засновані також на пожертвування Г. Маразлі та княгині Гагаріної. Богадільні та притулки створювались при церквах, лікарнях, монастирях тощо [8, с. 46].

У 1860-х рр. в Одесі також діяв будинок «піклування жебраків», розрахований на 125 осіб, до якого потрапляли літні й зубожілі мешканці Одеси за розпорядженням міської думи або суду. Наступна організація – це Одеська Струдзівська богадільня сердобольних сестер, розташована на Михайлівській площі. Члени цього товариства піклувалися про хворих та готували жінок для подальшої благодійної діяльності. Богадільня одночасно могла прийняти не більше 40 хворих. У 1863 р. було засновано Товариство захисту тварин, головою якого було обрано П. Коцебу [9, с. 84]. Діяли сирітський будинок з виховним закладом для підкинутих дітей, Одеське жіноче благодійне товариство, будинок «піклування» пристарілих та скалічених жінок, тимчасовий притулок для бідних породілей й покинутих немовлят (цей заклад був тимчасовим, до створення в Одесі постійного виховного будинку), притулок для дітей арештантів і жебраків та ін. [1, с.188]. Також існував Олександрівський дитячий притулок. Сюди приймалися діти обох статей та всіх станів не молодше 3 і не старше 12 років.

Треба зазначити, що утримання вказаних закладів складало значну частину міських витрат. Громадське управління постійно виділяло кошти на будівництво

такого роду закладів, відчутною була фінансова допомога громадян Одеси. Грошові субсидії надавало й Херсонське губернське земство. Так, постановою Херсонських земських зборів (1874 р.) було вирішено асигнувати Одеським благодійним закладам 5.000 крб. для надання допомоги населенню, що голодує [5, с. 314]. Враховуючи те, що Одеській міській владі у 70-х рр. XIX ст. доводилось утримувати лікарню, в якій середня кількість хворих влітку становила більше, ніж 1.300 чоловік, з сумою витрат у 230.000 крб., а також, богадільню з 220 підопічними й сирітський будинок з 240 вихованцями, які обходились місту у 70.000 крб., Херсонське земство з 1875 р. брало на себе зобов'язання компенсувати частину витрат [6, с. 45].

Станом на 1881 р. в Одесі діяли наступні благодійні заклади: міська лікарня, яка знаходилась на повному утриманні міста; єврейська лікарня, що функціонувала коштом єврейської громади та субсидій від міста; Одеська міська богадільня для притулку літніх людей та калік; Струдзівська богадільня сердобольних сестер; сирітський будинок у Ботанічному саду; Олександрійський та Маріїнський дитячі притулки, в яких виховувалось понад 300 дітей; притулок для жебраків; дитячий притулок Імператриці Марії Федорівни; сирітський притулок Владкова; Когановський заклад дешевих квартир та ін.

У 1887 р. було видано наказ про утворення Одеської громади опікунства колишніх злочинців. Це товариство надавало допомогу особам, що відбули покарання, їх сім'ям й дітям. Перш за все необхідно було побудувати приміщення притулку та майстерні. У грудні 1892 р. за клопотанням товариства думою безкоштовно було відведено місце під притулок у Ботанічному саду. Вже у наступному році була здійснена закладка будівлі. 12 вересня 1893 р. притулок прийняв 27 осіб, колишніх злочинців, які займалися в майстернях столярним, слюсарським та ковальським промислами [7, с. 56].

У 90-х рр. XIX ст. в Одесі продовжує функціонувати міський сирітський будинок, при якому діяло училище. Тут навчання велось згідно із затвердженою урядом програмою для міських училищ. У 1890 р. на утримання сирітського будинку та училища (на 190 вихованців) міською думою було асигновано 43.092 крб., а у 1891 р. 50.698 крб. (на 280 вихованців) [4, арк. 23].У 1893 р. витрати громадського управління Одеси на доброчинність складали 529 тис. крб., а приватних товариств та окремих мешканців міста – 875 тис. крб. [10, с. 186]. В цілому, розмір соціальної допомоги населенню в місті у 90-х рр. XIX ст. становив 4 крб. 91 коп. на душу населення.

Звісно, діяльність благодійних закладів неможлива без відповідних товариств. Саме тому на початку 70-х рр. XIX ст. активізувалася організаційна робота благодійних та наукових об'єднань. Найбільш відомими й поширеними в Одесі були: Слов'янське товариство імені Кирила та Мефодія (1870), Грецьке благодійне товариство (1871), Доброчинне товариство при римо-католицькій церкві (1882), Товариство допомоги літераторам та вченим (1890) та ін. Було створено понад 15 товариств взаємодопомоги. Представники окремих професій утворювали каси для допомоги членам своїх корпорацій. Зберігалися станові та іноземні благодійні товариства [10, с.185].

Висока платня за навчання викликала необхідність організації опікунських товариств, які б надавали допомогу незаможним учням. Такі заклади виникли при Новоросійському університеті, Рішельєвській та Маріїнський гімназіях, комерційному училищі та ін. Ці товариства лише у 1893 р. надали допомогу 567 чол. [8, с. 47]. Наприкінці XIX ст. в Одесі діяло дев'ять відділень Товариства допомоги бідним. Багатонаціональний склад населення Одеси сприяв появі «національних» благодійних закладів і товариств – Швейцарського, Французького та Грецького благодійних товариств та ін. [3, арк. 9-10].

Отже, благодійна діяльність протягом другої половини XIX ст. в Одесі визначалась відкриттям притулків різної направленості, дешевих столових та організацією безкоштовної медичної допомоги. Фінансова допомога доброчинним закладам надавалася з боку дум та управ, земств та приватних осіб. Високі показники міських прибутків від портових операцій та наявність великої кількості заможних городян створювали в Одесі найбільш сприятливі умови для розвитку благодійності у порівнянні з іншими містами Півдня України.

Література:

1. (1867) *Благотворительные, богоугодные, воспитательные и учебные учреждения Новороссийского края и Бессарабии.* Новороссийский календарь на 1867 год. Одесса, С. 185-196.

2. Донік О. М. (2005) *Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.).* Український історичний журнал. № 4. С. 159-177.

3. *Донесение в 3-е отделение «с. е. и. в.» Канцелярии об устройстве в Одессе газового освещения, водопровода, замощении и ремонте улиц, проведении железно-конной дороги, об устройстве выставок, о деятельности обществ (1 февраля 1865 г. – 1 июня 1866 г.)* ЦДІАК України (Центральний держ. історичний архів України).

Ф. 1252 (Штаб-офицерский Корпус Жандармерии в Одессе). Оп. 1. Спр. 159. Арк. 9, 10.

4. *Приложение к всеподданнейшему отчету Одесского градоначальства за 1891 г.* (1891 г.). ДАОО (Держ. архів Одеської області). Ф. 1. Оп. 11. Спр. 170. Арк. 23.

5. *Сборник Херсонского земства, издаваемый Херсонской губернской земской Управой*. Херсон : Типография Н. О. Ващенко, 1874. № 5 (май). Отделение II.

6. *Сборник Херсонского земства, издаваемый Херсонской губернской земской Управой*. Херсон : Типография Н. О. Ващенко, 1874. № 6 (июнь). Отделение I.

7. (2000) Страницы истории благотворительности в Одессе. *К 100-летию вступлении графа М. М. Толстого в должность попечителя Одесской городской публичной библиотеки* : материалы конф. (г. Одесса, 4 дек. 1997 г.) Одесса : Друк. 136 с.

8. Терещенко Г. И., Ланчуковская Л. И. (1994) *Благотворительное движение в Одессе*. *«Одесі – 200»* : тези доп. міжнар. наук.-теоретич. конф. (м. Одеса, 6-8 верес. 1994 р.). Одеса. Вип. 1. С. 45-47.

9. Шмаков А. (1870) *Исторический очерк основания и развития г. Одессы*. Памятная книжка Одесского градоначальства на 1870 г. Одесса : Типография П. Фанцова,. С. 46-89.

10. (2006) *Юго – Запад. Одессика : историко-краеведческий научный альманах.* Одесса : Из-во «Optimum». 354 с.

РАЦІОНАЛЬНА БЛАГОДІЙНІСТЬ: ДО ІСТОРІЇ БУДИНКІВ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У XIX ст.

Тетяна Єрич

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У XIX ст. в Російській імперії отримує розвиток приватна світська благодійність. Виникають різноманітні благодійні товариства, богадільні, притулки, будинки для ночівлі тощо. Більшість з цих установ передбачали надання грошової допомоги певним категоріям населення. Як правило, ця допомога мала разовий характер і не рятувала від злиднів. Організацій, які б допомагали людини

знайти або відновити своє місце в реальному житті завдяки чесній праці було небагато. Навіть при великому бажанні працювати, бідній людині було дуже непросто знайти роботу: хто захоче взяти до себе погано одягнену людину, без документів? Простіше було просто жебракувати та сподіватися на милостиню на вулиці.

Шукаючи шляхи ліквідації жебрацтва та злиднів, держава намагалася залучити нужденних до праці. Перший указ щодо заснування так званого «будинку для праці» було видано ще імператрицею Катериною II в 1775 р. Законом передбачалося відкриття зазначеного закладу, куди належало розміщати «молодих ледацюг» з метою спонукати їх отримувати кошти на існування «за допомогою роботи» [5, с.19]. В цьому ж році у «Положенні про губернії» відкриття «будинків для праці» доручалося приказам громадського піклування: «… у цих закладах дають роботу, їжу, одяг або гроші… Сюди беруть дійсно нужденних, що можуть працювати та добровільно звертаються до закладу» [6, с. 42]. Поступово ця ініціатива отримала розповсюдження в державі, а відповідні заклади назву – «будинки для праці», які стали однією з форм надання допомоги нужденним при їх бажанні чесно працювати.

У 1838 році було затверджено статут Московського комітету для розгляду справ про жебраків, що просять милостиню, за яким передбачалося відкриття в губернських містах добровільних «будинків для праці». Однак це було не єдине нововведення. Окрім добровільних закладів передбачалося й відкриття будинків примусової праці, куди відправляли професійних жебраків і нужденних.

До того ж, досвід існування будинків для праці виявив багато внутрішніх проблем, однією з яких стало забезпечення законності та порядку в означених закладах. Зрозуміло, що народ сюди потрапляв різний, тому й правопорушення та злочини стають супровідним фоном існування будинків для праці. Тому поступово будинки для праці набувають рис закритих закладів, на кшталт виправних колоній або в’язниць, мешканці яких перебувають під постійним наглядом поліції. Заклади отримують нову назву – будинки працелюбності.

Існували спеціальні правила для мешканців таких будинків. Знову прибулі протягом 6 місяців перебували на випробувальному терміні, по закінченню якого ділили на два розряди: нужденних гарної поведінки та жебраків ненадійної поведінки. Щодо першої категорії – їх переводили або до будинків для праці, або дозволяли працювати на дому, виплачуючи заробітну плату в розмірі 4 копійки за добу та половину ціни за заказ. Друга категорія залишалася в будинку

працелюбності закритого типу, під постійним наглядом караулу; їм доручалися найбільш важкі види роботи та заборонявся вихід на зовні [1, с. 3].

З часом в домах працелюбності виникли окремі підрозділи для дітей, чоловіків, жінок, людей похилого віку. Дітей навчали грамоті та ремеслам. Більшість старих мешканців будинків працелюбності потребували догляду та медичної допомоги, тому поступово ці відділення перетворювалися на богадільні.

Досить актуальним на той час стало відкриття будинків працелюбності для жінок. Одним з перших був так званий Демидівський будинок працелюбності, відкритий у Санкт-Петербурзі в 1833 р. відомим промисловцем і меценатом Анатолієм Демидовим, який пожертвував на його облаштування 500 тис. руб. Метою цієї установи була «…допомога бідним особам жіночої статі у знаходженні можливості для виконання певних видів рукоділля, завдяки якому вони могли чесним та корисним шляхом заробляти на утримування себе та своєї родини» [2, с. 138]. У Демидівському будинку працелюбності постійно мешкало від 50 до 70 жінок, щоденно приходили на роботу ще 150 – 300. Працівниці забезпечувалися харчуванням, необхідними інструментами та матеріалами для роботи. Цікаво, що саме при Демидівському будинку працелюбності в 1837 році було відкрито перші дитячі ясла в Росії, у яких діти знаходились протягом всього дня на повному пансіоні. Пізніше, в 1894 р. Демидівський будинок працелюбності було перетворено на перше в Російській імперії жіноче комерційне училище.

Ще один з прикладів. У 1865 р. було затверджено статут Товариства заохочення до праці, засновниками якого стали А. Стрекалова, О. Торлецька, С. Яковлев, С. Мертваго, С. Стрекалов, П. Хрущов [7, с. 63]. Основною увагою цього товариства користувалися жінки, які могли отримати роботу – або у швейній майстерні або на дому. Поки жінки були на роботі, їх діти знаходилися під наглядом у дитячій кімнаті. Для грамотних дівчат з бідних родин організували школу кравців. У Товариства була своя народна їдальня, пекарня, що постачала жінкам якісний хліб за доступною ціною, а найбідніші працівниці отримували його безкоштовно.

Одним з найбільших прихильників раціональної благодійності був барон Отто Буксгевден, завдяки старанням якого до кінця XIX ст. будинки працелюбності було відкрито майже в 30 містах держави. До 1895 р. в Російській імперії діяло 54 будинки працелюбності.

Як правило, в будинках працелюбності виконували некваліфіковану (чорну) роботу, як то щипання пеньки, виготовлення паперових мішків, конвертів, матраців з волоса, тіпання клоччя. Жінки шили, розчісували пряжу, в'язали. Однак у деяких

закладах існували й більш «модні» виробництва – білошвійні майстерні для жінок і шевські школи для хлопчиків.

Практично всі дома працелюбності існували завдяки дотаціям з боку держави або приватних благодійників. Бюджети цих закладів складалися з членських внесків, добровільних пожертв, прибутку від продажу виробленої продукції, плати за виконання робіт на користь міста, коштів, одержаних від благодійних концертів, лотерей, «кружкового збору» тощо.

У 1895 р. імператриця Олександра Федорівна заснувала комітет Піклування про будинки працелюбності та будинки для праці в Росії. Фактично цей комітет організаційно очолив всю роботу з піклування та благодійності в державі. На початку 1900-х років в імперії діяло майже 140 будинків працелюбності, а перед початком Першої світової війни їх кількість збільшилася до 282. Кількість осіб, що отримували роботу та допомогу в цих закладах перевищувала 20 000 [4, с. 62].

Окрім будинків працелюбності для дорослих в Російській імперії XIX ст. набула розповсюдження форма дитячих установ подібного профілю, які часто називали дитячими притулками працелюбності. Стисло розглянемо історію їх становлення.

Перші дитячі дома працелюбності були відкриті ще на початку XIX ст. Вони являли собою жіночі навчальні заклади II розряду, в яких на повному утримуванні жили та навчалися дівчата з бідних родин. До середини XIX ст. такі заклади діяли в Санкт-Петербурзі, Москві, Симбірську [3, с. 182]. З 1847 р. ці заклади отримали загальну назву – Єлизаветинські училища – на честь імператриці Єлизавети Олексіївни, яка опікувалася цими установами та залишила їм у спадок понад пів міліонну рублів. Наприкінці XIX ст. в державі з’являються так звані Ольгінські жіночі притулки працелюбності.

Дома працелюбності для хлопців у XIX ст. скоріше нагадували виправні колонії закритого типу, як наприклад дитячий притулок Миколи Рукавишникова. До притулку поряд з жебраками та нужденними потрапляли й малолітні злочинці, яких за допомогою праці держава сподівалася повернути до нормального життя. В притулку існували свої майстерні – теслярські, шевські, палітурні тощо. До того ж вихованців притулку навчали азам арифметики та грамоти.

Всі будинки працелюбності об’єднував головний принцип соціального підприємництва: нужденні могли отримати роботу для того, щоб на зароблені кошти забезпечити себе всім необхідним. Водночас, кожна з цих установ мала свої особливості.

Історія українського суспільства містить чисельні прояви доброчинності та меценатства. Реальна, а не декларована допомога постраждалим, хворим та збіднілим є складовою частиною нашої національної історії [8, с. 159]. Використовувати позитивний досвід минулих поколінь, розвивати й підтримувати важливі благодійні акції, допомагати нужденним і хворим – саме це повинно стати основою виховання людини нової генерації.

Література

1. Гришина Я. *Социальное предпринимательство как инновационно-правовая основа обеспечения имущественных потребностей.* Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2013. №2-3.

2. Гусакова З. Е. *Дом трудолюбия*. Ученье – свет. Кем быть, или образование в Саратовской области. Справочно-краеведческое издание. Саратов: Приволжское. кн. изд-во, 2006.

3. *Петербургский дом трудолюбия для мальчиков-подростков в Галерной гавани.* СПб., 1897.

4. Северюхин Д. Я. *Попечительное общество о доме трудолюбия для детей-подростков в Галерной гавани.* Энциклопедия благотворительности. Санкт-Петербург. 2015.

5. Сперанский С. *Рабочие дома в России и заграницей.* С.19.

6. Тархов С. А. *Изменения административно-территориального деления России за последние 300 лет.* География. 2001. № 15.

7. Храпоничева Е. *Дома трудолюбия.* Московский журнал. 1999. № 9.

8. Циганенко Л.Ф. *Досвід доброчинної діяльності дворянства Бессарабії в галузі освіти (XIX – початок XX ст.).* Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2012. Вип. 5.

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ФЕНОМЕН

Олексій Запорожченко
кандидат філософських наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Традиційно вважається, що феномен благодійності як духовної і, навіть, прагматичної цінності є набуттям розвитку християнської ментальності. Дійсно, найбільш спорідненими поняттями є такі християнські цінності, як милосердя,

жалість, альтруїзм. Та й англійською мовою благодійність перекладається як «charity» і походить це слово від грецького «харита» – жалість, доброта. Слід сказати, що феномен благодійності завжди відбивав як рівень соціально-економічного розвитку суспільства, так і стан його моральності, духовності, його цивілізаційну зрілість. Благодійність як релігійно-духовний феномен пройшла досить довгий шлях інституційного оформлення та розширення семантичного поля.

Як передумови становлення благодійності слід відзначити формування певних суспільних потреб в процесі історичного розвитку в нових типах соціальної дійсності та відповідних їм політичних і соціально-економічних умов. Цей процес супроводжувався генезисом необхідних організаційних структур, а також пов'язаних з ними ціннісних стандартів і соціальних норм.

Вже в Античній цивілізації виникнення і розвиток різних видів благодійності призвів до філософської рефлексії з приводу цього соціального і духовного феномену. Платон підвів оригінальні філософські обґрунтування для благодійної діяльності. Він писав, що бідному необхідно бути другом багатого, слабому бути другом сильному, заради піклування, хворому триматися лікаря, і ті, хто не освічені мають любити освічених і дружити з ними [1, с. 253-254].

Римський політик і філософ Цицерон виділив два види допомоги – справами і грошима і останній спосіб є простішим, особливо для заможної людини, але перший є більш бажаний, більш блискучий і більш гідний хороброї і доброчесної людини [2, с. 255].

Однак, на думку Цицерона, в благодійності необхідно виходити з деяких основ справедливості: по-перше, нікому не завдавати шкоди; по-друге, служити загальній користі [2, с. 144]. Розмірковуючи про благодійність, щирість, і справедливість Цицерон вважав, що вони найбільш властиві натурі людини, але з багатьма застереженнями. Перш за все, треба бути уважним, щоб ця доброта не шкодила саме тим людям, яким, як нам здається, ми робимо добро, а також і іншим людям; потім – щоб доброта не перевищувала наших можливостей; далі треба намагатися віддавати кожному по його заслугах – це основа справедливості, і на неї треба орієнтуватися у всіх своїх міркуваннях і діях щодо благодійності. Бо тих, хто надає людям милість, яка може зашкодити саме тому, кому хочуть принести користь, треба визнати не благодійниками і не щедрими людьми, а тими, хто несе смерть [2, с.152].

Також Цицерон неодноразово вказує і на негативні наслідки, зокрема грошової допомоги. Він наводить, як приклад, Царя Македонії Філіпа, який

ставився до роздачі грошей як до підкупу – адже той, хто отримує, що б там не було, стає більш розбещеною людиною і завжди готовий розраховувати не на себе, а на допомогу ззовні, а, отже, стає залежним [2, с. 256]. Очевидно, цар Філіп був не самотній у такому своєму ставленні до бідних. Для таких, як він, благодійність була лише інструментом політики.

Отже, на відміну від ранніх християнських авторів, Цицерон виступав проти непоміркованої, недиференційованої допомоги, оскільки необхідно обирати відповідних людей і бути уважним. До речі такі відомі античні автори як і Сенека і Епіктет також приділяли увагу проблемі благодіяння і мислили також, як і Цицерон.

Таким чином, вже у стародавній Греції та Римі були закладені моральні основи благодійності, принципи і базові форми, були розглянуті мотиви і деякі обмеження в області благодіянь. Європейська цивілізація і багато інших християнських країн і досі використовують цю велику спадщину античного світу. В рамках античної цивілізації в І в. н.е. зароджується християнство, яке було офіційно визнано в Римській імперії в IV ст. У Священних Писаннях християн, а, саме, в Євангеліях є багато установок і обґрунтувань благодіяння.

«У тебе ж, коли твориш милостиню, нехай ліва рука твоя не знає, що робить права, щоб милостиня твоя була в таємниці; і Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно» [Мф 6:3]. Або в іншому фрагменті: Ісус сказав йому (юнакові), якщо хочеш бути досконалим, піди, продай маєток твій та гроші жебракам роздай, і матимеш скарб на небесах, і приходь і йди за Мною » [Мф. 19:21].

Так, благодійність у християн на ранніх етапах еволюції релігії перетворилася в одну з головних форм діяльності. Благодійність стає однією з базових духовних і практичних цінностей, і набуває сакрального характеру.

Перший приклад масової християнської благодійності – допомога тим, хто голодував у Палестині з Антіохії, Греції і Македонії в І в. н.е. А у IV ст. вже на державному рівні у Римській імперії створюються благодійні організації.

Втім, ранні християни, слідуючи настановам Євангелія, захоплювалися «сліпою» роздачею милостині, допомогою усім, хто просить, що відповідало вимогам: «Тому, хто просить у тебе тому дай, а від того, хто хоче позичити в тебе, не відвертайся» [Мф. 5:24]. У більш пізній час милостиня багато в чому втратила релігійний сенс і перетворилася, скоріше, у світську форму підтримки нужденних (благодійність на вулицях, вокзалах, лікарнях, притулках для жебраків тощо.) Крім милостині, християни використовували і більш масштабні форми підтримки

бідних. Однак милостиня залишається головним видом благодійності для християнства.

Однак змінюються епохи, соціально-економічні підстави цивілізації, виникають і нові ментальні установки у всіх сферах. Все це призводить до відповідних змін і в галузі благодійництва. Світ починаючи з XVII ст. поступово втягується в нову систему соціальних відносин, яка заміщує собою традиційні патріархальні структури. Церква втрачає роль головного ідеолога і суб'єкта благодійної діяльності, але стрімко зростає кількість бродяг, жебраків, просто бідних робітників, селян, ремісників, з якими вона раніше і працювала.
Починається і переосмислення феномену благодійності як духовної і практичної цінності. Судження набувають більш різкий характер, відчувається вплив атеїзму і ворожість по відношенню до церкви. Такі ідеї висловлюються в основному в працях французьких філософів – просвітників Д. Дідро, Вольтера, П. Гольбаха тощо.

Однак основні семантичні константи доброчинності фактично не змінилися з часів Марка Тулія Цицерона. Проте, благодійність як духовна і релігійна цінність має бути вивчена після довгих років «радянського забуття», а наукове дослідження феномену благодійності допоможе краще зрозуміти механізми та засоби допомоги нужденним, що є досить актуальним для сучасної України.

Література

1. Платон. *Сочинения.* СПб.: «Странник». 1863. Ч. 3-4. 470 с.

2. Марк Туллий Цицерон. (1999) *О старости, о дружбе, об обязанностях.* М.: Эксмо-Пресс. 528 с.

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Олексій Ільїн

викладач, аспірант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У сучасному світі соціальна відповідальність є важливою цінністю, яка являється однією з передумов стабільного розвитку суспільства, зниження ризику соціальних конфліктів, послаблення соціальної нерівності. Необхідно зазначити, що важлива не лише відповідальність з боку приватного сектору (підприємств, корпорацій), але також й держави, кожної окремої людини – за майбутнє свого міста, країни, світу. Соціальна відповідальність, на думку О. А. Грішнова,

відноситься до базових цінностей, яка проявляється в інструментальних цінностях щоденної поведінки людини як носія певних соціальних ролей, прикладом, працівника, споживача, сім'янина, студента тощо [2, с. 110]. Цінність соціальної відповідальність формує певні норми – правила поведінки, побудовані на прийнятті даної цінності. При цьому цінності можуть бути як індивідуальними, так і груповими. Одним з показників високого рівня розвитку соціальної відповідальності є, на нашу думку, благодійність як норма поведінки, готовність людини або бізнесу безкорисно допомогти іншому

Як пише А. Д. Шастун, «формування концепції соціальної відповідальності почалося зі змін у трудовій сфері західних країн, які займалися розробкою та успішною реалізацією принципів соціальної відповідальності ще з 50-х рр. XX ст.» Розвиток соціальної відповідальності почався з постанови таких важливих питань, як використання дитячої праці, загибель людей на виробництві тощо, що сприяло формуванню концепції відповідальності бізнесу перед суспільством, де ключовим її джерелом була благодійність, яка, проте, не була регулярною та не була частиною стратегічного плану компаній. В подальшому розвиток соціальної відповідальності був тісно пов'язаний з захистом прав людини та відповідальністю бізнесу перед суспільством у вирішенні, наприклад, екологічних проблем [3, с. 23-25].

Визначаючи соціальну відповідальність, Т. О. Чепульченко вказує на те, що вона розглядається «як форма взаємозв'язку і взаємодії суспільства і особи». На думку дослідника, з розвитком суспільства діючі соціальні норми стали більш різноманітними, що обумовило виникнення декількох видів соціальної відповідальності, які знаходяться в нерозривній єдності: політична, моральна, юридична та ін. Їх сутність полягає в обов'язках індивіда виконувати відповідні вимоги, які ставить перед ним суспільство, держава, колектив. Дослідник наголошує на важливості морально-етичного аспекту відповідальності людини, в першу чергу, перед собою [1].

На нашу думку, соціальна відповідальність має три площини виміру: вимір держави, вимір бізнесу та вимір конкретної особистості. Важливо зазначити, що вони є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Так, концепція «держави загального благоустрою» прямо постулює концепцію відповідальності держави за тих людей, які у певних життєвих обставинах потребують допомоги. Крім того, своїми законодавчими актами держава створює передумови для розвитку благодійності, забезпечуючи певні компенсаційні механізми благодійникам. На рівні бізнесу важливо відзначити, що в Україні традиція благодійності дворян та

меценатів має давню історію, своїм корінням сягаючи традицій меценацтва XIX ст. Рівень бізнесу тісним чином пов'язаний з благодійністю та відповідальністю особи.

Для прийняття та поширення соціальної відповідальності як цінності, на думку О. А. Грішнова, необхідне її прилюдне проголошення й затвердження, поширення благодійності через заплановані заходи, використання нової системи цінностей у перегляді показників роботи та постановці цілей, врахування ключових цінностей як умови входження в організацію, відображення та закріплення цінностей у програмах підвищення кваліфікації, управлінського розвитку [2, с. 113]. Фактори, які впливають на благодійну поведінку особи, можливо поділити на дві групи: особистісні та соціальні. До першої групи факторів відносяться зокрема соціальна відповідальність, проте існують й інші причини, які у поєднанні з нею стимулюють благодійну поведінку, зокрема, мотиваційна сферу особистості у цілому, певні риси характеру, спрямованість особистості, її цінності та ідеали. До другої групи факторів відносяться традиція та досвід благодійної діяльності у населення, тобто наскільки традиційним є благодійність відносно тієї чи іншої групи населення, наявність інформації про потребу допомоги в конкретній установі чи організації, прозорість та правильне використання коштів, виключення шахрайства та запобігання корупції, створення необхідних умов для діяльності благодійних організацій, ступінь підтримки благодійних організацій (інформаційна, політична, кадрова), нормативно-правове забезпечення благодійності, наявність відповідних інститутів (благодійних організацій, громадських організацій, благодійних фондів тощо).

Зв'язок благодійності та соціальної відповідальності чітко вдивляється при розумінні соціальної відповідальності як безоплатної і безкорисної допомоги, але є й інше трактування цього терміну – як інституціалізованого процесу створення суспільних благ. У першому випадку на перший план виступає відповідальність людини, яка підштовхує її внутрішньо до благодійних вчинків. Благодійність цікава тим, що альтруїстична поведінка контрастує з моделлю «раціональної» людини. Інституційно вона підтримується суспільством, самою історією країни, коли створюється певний звід правил, яким повинна слідувати людина. Ці правила визначають різні форми благодійності, ставлення до неї в суспільстві: підтримку або засудження, створення механізму компенсації через підвищення соціального статусу тощо. Так, якщо мова йде про систему перерозподілу частини коштів багатих на користь тих верств населення, які можуть використовувати ці кошти з більшою користю, то благодійники як винагороду отримають соціальні вигоди, які виражаються, наприклад, в увазі суспільства, наданні їм певного кредиту довіри

тощо. Основними інститутами благодійництва є благодійні фонди, адже саме вони збирають і перерозподіляють кошти. Крім того, їм належить центральне місце у формуванні певних цінностей, окремо – у поширенні цінності соціальної відповідальності. Важливу роль дані фонди відіграють також і в поширенні інших цінностей – згуртованості населення, демократії, свободи вибору і т.п.

Відповідальність людини є одним з показників його розвитку як члену суспільства, вона показує готовність виконувати свої обов'язки, давати відповідь за своє майбутнє. Лише вільна людина може бути відповідальною, і лише така людина може віддавати від щирого серця. Проте є і інший підхід, більш прагматичний. Оскільки не кожна людина володіє необхідними моральними якостями, цілком допустимо створювати спеціальні механізми, які б стимулювали розвиток благодійності. До таких механізмів відносяться матеріальне стимулювання, перш за все – податкове, увага з боку суспільства, відзначення благодійника тощо.

Отже, у сучасному світі благодійна діяльність є важливим фактором стабільного розвитку суспільства. Витоками благодійної діяльності може бути як соціальна відповідальність людини, так і соціальні та правові механізми. Значення соціальної відповідальності полягає в тому, що людина сама починає відчувати свою відповідальність за розвиток своєї країни та світу.

Література:

1. Чепульченко Т. О. (2010) *Соціальна відповідальність: поняття та сутність.* Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць.. № 1 (5). С. 137-142.

2. Грішнова О. А. (2011) *Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні.* Демографія та соціальна економіка. №. 1. С. 39-46.

3. Шастун А. Д. (2016) *Забезпечення розвитку трудової сфери на засадах соціальної відповідальності* : автореферат дис. ...канд. екон. наук : 08.00.07: Київ.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА УГОДА ЯК «ЗАСІБ» УНИКНЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШАХРАЙСТВО

Костянтин Іскров

кандидат юридичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Буденні справи кожної людини наповненні очікуваннями, і в тому числі тими, які зможуть покращити її життя, що зокрема досягається за рахунок набуття

у власність певних речей матеріального світу, серед яких є ті, що мають високу вартість, і розуміння цього, спонукає певний злочинний елемент скористатись цим.

Ці тези зроблені з метою показати таку можливість, а саме заволодіти грошовими коштами або майном певних осіб шляхом укладання цивільно-правового договору, в подальшому не виконати укладений договір і вийти з цих відносин тільки відповідальним по цивільним зобов'язанням, без понесення за ці навмисні дії іншої, кримінальної відповідальності за шахрайство передбаченої ст. 190 Кримінального кодексу України.

Для злочинця ситуація з цивільно-правовою відповідальністю за невиконання умов договору є найкращим сценарієм, оскільки він не виконавши договір, згодом планує не виконувати рішення суду про стягнення боргу або примусове виконання зобов'язання внаслідок відсутності начебто грошових коштів або майна для задоволення потреб кредитора або стягувача, тобто потерпілої особи.

За судовою практикою, що була розглянута по цій темі, можна стверджувати, що наявність договірних відносин з потерпілим у деяких випадках «рятує» таких несумлінних контрагентів.

Шахрайство, за ст. 190 Кримінального кодексу України є умисним злочином, який характеризується як заволодіння чужим майном або придбанням права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Роз'яснення способів вчинення шахрайства, надано в пункті 17 постанови пленуму Верховного суду України №10 від 06.11.2009 «Про судову практику у справах про злочини проти власності», де зазначено, що обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього.

Укладаючи цивільну угоду особа діє добровільно, оскільки наявність доброї волі на укладання призюмується і є однією з ознак його дійсності (ст. 203 Цивільного кодексу України), тому у більшості випадків, особа, яка вчиняє угоду діє добровільно та передає певні речі іншій особі яка обертає їх у своє розпорядження, тобто заволодіває їми. Такий порядок дій є звичним для будь-якої цивільної угоди є в той же час характеристикою об'єктивної сторони складу злочину шахрайства. Це є одним із приводів маніпуляцій захисників

обвинуваченого щодо того, що дії які вчинила особа не є кримінально-караною дією, а є дією в межах цивільно-правової угоди.

Іншою складовою ототожнення злочину з відносинами по цивільній угоді є характер поведінки злочинця, який у певних справах доводить, що їм вчинялись дії на виконання цивільної угоди, наприклад він повернув частину отриманої позики або передав частину майна або здійснював письмові пропозиції про виконання зобов'язання від якого кредитор за договором відмовився, тощо, тобто це характеризує його дії як намір виконання взятих на себе зобов'язань по договору, які він у дійсності не збирається виконувати повністю або створює уяву перед кредитором щось виконати, тому така особа готова понести цивільну відповідальність у цивільній справі але не кримінальну відповідальність за злочин.

Ще один спосіб який також використовує захист обвинуваченого, це застосування ст. 61 Конституції України за положеннями якої особа не може бути притягнута двічі до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення.

Як відомо, кожна справа, а передусім кримінальна має набір індивідуальних обставин які підлягають встановленню та доказуванню. Тому звісно, судова практика з розгляду справ про скоєння шахрайства має і виправдовувальні вироки з підстав встановлення судом саме цивільних відносин.

Однак метою цих тез на обрану тему є наведення контраргументів які існують та застосовувались у судовій практиці і допомагають розібратись про характер поведінки особи яка все ж таки маскує шахрайство за цивільною угодою.

В одному зі своїх рішень у кримінальні справі, Верховний Суд зазначив, розмежування кримінально-караного злочину від цивільно-правововоі угоди слід проводити не по тому, як оформлені укладені між сторонами договори, а по тому, що стало результатом цієї договірної діяльності. Якщо одна сторона, приймаючи на себе зобов'язання, не має ніяких реальних можливостей і бажання їх виконувати, мова може йти про шахрайство. Тобто, особа при укладанні цивільно-правової угоди повинна мати право на її укладення та можливість виконання покладених за цією угодою на неї обов'язків. Це характеризує суб'єктивну сторону особу яка вчинила злочин, яка може запевняти слідство і суд, що вона мала всі права і можливості укласти таку угоду і виконати її, але зібрані докази, вказують на протилежне, а саме відсутність необхідних засобів, майна, дозвільних документів, тощо.

Так, зокрема Верховний суд зазначає, при обвинуваченні особи у вчиненні шахрайства під час укладення договорів цивільно-правового характеру слід в обов'язковому порядку встановлювати умисел особи на заволодіння майном в

момент його отримання; в іншому випаду мова йтиме про відсутність складу злочину «шахрайство» та наявність цивільно-правових відносин між особами. Не виключені випадки, коли особа укладає той чи інший цивільно-правовий договір (кредитний, купівлі-продажу, оренди, комісії тощо) лише для того, щоб приховати справжній характер своїх дій, спрямованих на незаконне безоплатне заволодіння чужим майном. Як наслідок, має місце обман у намірах - обман щодо тих цілей, на які планується використати майно, отримане на підставі цивільно-правового договору. Інакше кажучи, наявність формальних (навіть належним чином оформлених) цивільно-правових відносин, за допомогою яких суб'єкт прагне завуалювати свій злочинний умисел, за наявності підстав не повинна бути перешкодою для оцінки скоєного як злочину, передбаченого статтею 190 КК.

Отже, зібрані докази мають доводити, що на момент заволодіння майном, особа не мала на меті виконувати зобов'язання і про це може свідчити характер її дій, відсутність необхідних можливостей, тощо. Суб'єктивна сторона злочину шахрайства, тобто умисна вина особи, у випадку її не визнання, підлягає кропіткому доведенню, що є іншою уразливою ділянкою обвинувачення яку використовують професійне захисники.

Особливістю шахрайства вважається і те, що особа, яку зазвичай позначають як потерпілого (це власник або особа, якій ввірене чи під охороною якої перебуває майно) і воля якої сфальсифікована обманом чи зловживанням довірою, бере безпосередню участь у передачі майна чи права на нього. Для кваліфікації скоєного як шахрайства не має значення рівень витонченості обману, ступінь обачності або, навпаки, легковажності потерпілого. Важливо лише, щоб у конкретній ситуації потерпілий не усвідомлював факту застосування щодо нього обману (зловживання довірою), щоб обманні дії винного були ефективними в аспекті успішного заволодіння чужим майном (правом на нього). Обов'язковою ознакою шахрайства визнається вже згадувана добровільність передачі майна чи права на нього; щоправда, така добровільність має умовний (уявний) характер, адже насправді дії зазначених осіб щодо передачі майна чи права на нього зумовлені тим, що вони введені в оману. Між діянням винного і помилкою потерпілої особи, яка передає майно, повинен бути причинний зв'язок.

У темі, що розглядається у цих тезах є дуже доречним процитувати останні роз'яснення Верховного суду надані у відповідь на один з поширених аргументів захисту обвинуваченого у шахрайстві яке вчинено з використанням цивільної угоди, а саме застосування згаданої нами вище ст. 61 Конституції України.

Відповідно до ст. 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Зазначена конституційна норма закріплена у ч. 3 ст. 2 КК, в якій визначено, що ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

Ці положення відповідають міжнародно-правовим зобов'язанням, які взяла на себе держава Україна, що містяться у п. 7 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: «Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінально-процесуального права кожної країни», та п. 1 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «Нікого не може бути вдруге притягнено до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави».

Відтак зазначений принцип забороняє двічі (повторно) притягати особу за одне й теж саме кримінальне правопорушення до *кримінальної* відповідальності, тобто до відповідальності одного й того ж виду. Проте він не звільняє особу від інших видів юридичної відповідальності. Відмінність у складі правопорушення (як в цілому, так і в конкретних його елементах) дає підстави для притягнення особи до різних видів юридичної відповідальності (наприклад, до кримінальної та цивільно-правової відповідальності).

Наведені нами тези на тему «цивільно-правова угода як «засіб» уникнення відповідальності за шахрайство», має на меті практичну мету використання запропонованої інформації у діяльності правника, однак ці дані можуть слугувати для наукового аналізу проблеми відповідальності особи за вчинення шахрайства з використанням цивільної угоди.

Література:

1. Кримінальний кодекс України;
2. Цивільний кодекс України;
3. *«Про судову практику у справах про злочини проти власності»* Пленум Верховного суду України №10 від 06.11.2009;
4. Єдиний державний реєстр судових рішень.

КУЛЬТУРА ПОВЕДІНКИ СУЧАСНИХ БЛАГОДІЙНИКІВ НА ТЛІ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

Людмила Кожухаренко
вчитель історії Каланчацької ЗОШ І-ІІІ ступенів
Ізмаїльського району

Актуальність дослідження викликана підйомом волонтерської діяльності в сучасній Україні. Мета статті – висвітлити волонтерів, як носіїв духовних цінностей, брак яких ми так гостро наразі відчуваємо. Завдання роботи полягає в розкритті моральних якостей волонтерів, які можливо культивувати в суспільство.

Благодійництво – одне із самих яскравих явищ людської цивілізації. Окрім науково-технічного поступу є ще й еволюція людяності. Проте, в сучасному світі цей феномен нам більш відомий, як волонтерська діяльність. Волонтери важливі для кожного суспільства, тому що вони працюють без користі для себе, показуючи цим суспільству, що є ще в житті речі більш цінні ніж отримання матеріальної нагороди. Охорона навколишнього середовища, забезпечення учасників АТО/ООС всім необхідним для ведення бойових дій, реставрація та захист надбань культури, які мають історичну цінність, розвиток і позитивний імідж держави є основним напрямом роботи волонтерів в нашій державі. Сьогодні, коли перед світом XXI ст. та Україною зокрема, стоять виклики, які є новими випробуваннями для людства, головний з яких – криза духовних цінностей, саме волонтери носії моралі, можуть її культивувати в суспільстві. Всесвітня Декларація волонтерів зазначає, що волонтерство є основою побудови та розвитку спроможних громад, які у свою чергу формують громадянське суспільство, привносячи в життя людства найшляхетніші прагнення, а саме потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості, таких необхідних, коли у період глобалізації та постійних змін світ стає меншим, більш складним. Значущість особистісних якостей волонтерів для сучасного суспільства доведена дослідницями соціальної політики, американок Н. Морроу-Хауелл (Nancy Morrow-Howell) і Ф. Танг (Fengyan Tang) та вченої із Сінгапуру С. Хонг (Song-Iee Hong) в науковій роботі «Хто виграє від волонтерської діяльності? Варіанти можливої вигоди», де наголошується, що вигоди від волонтерської діяльності можуть бути отримані, не стільки як економічні, а скоріше як психологічні, морально-етичні та соціальні категорії [9]. Тому завдання

держави і суспільства – щосили сприяти розвиткові волонтерства: створювати гідне законодавче поле для його діяльності, розповідати вголос про яскраві приклади допомоги, формувати моду на добрі справи.

Волонтер – це людина, яка володіє певними особистісними характеристиками, такими як: готовність допомогти, небайдуже ставлення до людей, висока самоорганізованість, відповідальність за себе та інших, чесність, сумлінність, об'єктивність, справедливість, тактовність, спостережливість, терпимість, любов до людей, самокритичність, комунікабельність, оптимізм, сила волі, емпатія, прагнення до самовдосконалення, творче мислення [4]. Однак якщо говорити про особистісні риси чи здібності, то Євгенія Гресь, президент одного з волонтерських клубів, вважає, що «доброта і чуйність, співпереживання і щиросердечність, уміння розділити чужий біль, вчасно підтримати у важку хвилину, розрадити в горі й біді, втішити людину, захистити її від тяжкої самотності є невід'ємними рисами людини, яка займається волонтерством» [5]. Свого часу ключову роль особистісних якостей в суспільстві розглядав американський психолог У. Бронфенбреннер (Urie Bronfenbrenner) у статті «особистість та громадська діяльність», надаючи їм виключно важливого значення [8].

Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать. Волонтерство може бути одним з найголовніших засобів примирення розділеного суспільства, оскільки ця діяльність здійснюється без дискримінації за певними ознаками. Людина, яка бере участь у волонтерських програмах, отримує повну ясність у мотивації своєї праці. Первинними для неї є вже не компенсація за працю, а результат – допомога, вирішення проблеми, а для руху в цілому – охоплення всього спектра суспільних проблем. **Науковець** І. Тохтарова розглядає на тлі історичної традиції суспільної праці в Україні корисність волонтерської праці для особистого і суспільного зростання [6].

У своїй статті «Мімікрія волонтерського руху в Україні» що побачила світ у 2013 році, соціолог І. Білич висловлює неординарну точку зору на явище волонтерської діяльності, яке, на думку автора, являє собою лише імітацію державою та суспільством цього феномену, маскування «егоїстичних цілей під цінності волонтерства» [1]. Доцільно не погодитись з концепцією дослідника, «що нашим співвітчизникам небайдужі проблеми інших. Всі добровільні вчинки – добре зважені та прораховані дії, що не несуть безкорисності». На наше переконання підйом українського волонтерського руху, викликаний суспільно-політичною ситуацією в державі у 2013-2014 роках та обставинами проведення

АТО, є вагомим аргументом для розуміння справжньої волонтерської діяльності в Україні. Складно зрозуміти мету волонтерської участі в житті суспільства, якщо не сприймаєш та не віриш в саму можливість духовного вдосконалення людини.

Волонтерство як особливий вид соціально корисної діяльності складається зі специфічної, лише йому притаманної системи цінностей, що сформувалися в процесі становлення принципів і норм поведінки волонтерів. Для якісної діяльності волонтерів необхідними є не тільки ціннісні показники, які визначають загальний зміст їхньої роботи, а й окремі правила, без дотримання яких, реалізація відповідних моральних норм і принципів стає неможливою. Саме тому в моральних нормах волонтера показано ключові вимоги і критерії його поведінки, які спричинені специфічністю умов та змістом самої діяльності. Поведінка стосовно волонтерської діяльності: безкорисливість (праця волонтера безоплатна, але можуть бути компенсовані витрати, пов'язані з його діяльністю); добровільність (ніхто не може бути волонтером проти власної волі); законність (діяльність волонтера не повинна бути протизаконною); діяти відповідно принципам і нормам закладеними у статуті волонтера; дотримання норм етики; удосконалювати свої фахові знання; популяризувати та підвищувати статус волонтерства. Поведінка стосовно одержувача допомоги: шанувати особистість клієнта і гарантувати захист його прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний розвиток; прийняття одержувача таким, яким він є (волонтер повинен враховувати особистісний фактор та відповідні обставини); особиста відповідальність (розробляючи разом із одержувачем алгоритм спільних дій, саме волонтер несе персональну відповідальність за їх наслідки); поважати право одержувача на співпрацю, яка тримається на довірі та конфіденційності, доброзичливості. Поведінка стосовно колег: поважати різні точки зору й форми досвіду колег; критичні зауваження та пропозиції робити тактично; вдосконалювати свої навички; бути солідарним з цілями організації; захищати гідність своїх колег.

Науковці виокремлюють основні категорії етики волонтера: етичні стосунки, етична свідомість, етичні дії та обов'язок волонтера [2]. Етичні стосунки, які виникають під час волонтерської діяльності є сукупністю зв'язків, що забезпечують досягнення особистого та загального блага в суспільстві. Ці відносини виникають між волонтерами як членами певного колективу, між волонтерами та клієнтами, між волонтерами та оточенням клієнтів, між волонтерами та різними установами, приватними особами, з якими волонтер вступає у співпрацю з метою надання допомоги. Етична свідомість це моральні

якості волонтера, які мотивують його до доброчинності. Волонтер усвідомлює свою діяльність не тільки з погляду загальнолюдських цінностей чи фахових здібностей, а й з власних розумінь про мораль та цінності. Етичні дії містять в собі шанобливе ставлення до клієнта та його оточення. З урахуванням етичних принципів і вимог до особистих якостей волонтера можемо розробити етичну карту волонтера: не давати обіцянок, яких не можеш дотриматися; у випадку неможливості виконання зобов'язання, проінформувати про це координатора; дотримуватись конфіденційності, уникати поведінки, яка може бути не вірно зрозуміла; бути відкритим на нові ідеї та способи діяльності; використовувати шанс пізнання та навчання від інших людей; не критикувати справи, яких не розумієш, а запитувати про них; працювати в команді; брати участь у проектах, програмах, зустрічах; гідно представляти себе та ідею волонтерства [7].

Діяльність волонтера – це віддзеркалення його об'єктивних обов'язків у ідеях, переконаннях, почуттях, звичках, внутрішніх мотивах і у втіленні їх в щоденній практичній роботі. В цьому випадку обов'язок – це трансформація норм моралі, спільних для більшої частини людства, у особистий девіз людини, сформульований відносно її становища і ситуації, у якій вона знаходиться. Волонтерство належить до таких видів діяльності, де не тільки знання, уміння й навички, а передусім особистісні якості значною мірою визначають успішність та результативність роботи волонтера, яку він будує не тільки з тим кому надає допомогу, а й з колегами по роботі.

Ніл Вокер, Координатор системи ООН в Україні, відзначив, що волонтерство є важливим явищем, яке допомагає вирішувати важливі соціальні та економічні проблеми: «Волонтерство – це більше, ніж просто внесок однієї людини. Основоположні цінності волонтерської роботи мають вирішальне значення для розвитку України та побудови її майбутнього. Політична воля сама по собі не є достатньою підставою для трансформації: люди повинні також брати в цьому участь задля здійснення змін. Ефективне законодавство є дуже важливим для забезпечення розвитку волонтерства…» [3].

Щоденна робота волонтерів показує, що зовнішні та внутрішні чинники впливають на їхню діяльність і вимагають їх діяти певним чином, але ці мужні люди не втрачають своєї гідності. Всі принципи волонтерства не суперечать моральним настановам християнства, яке наші пращури обрали ще в X ст.

Ми дійшли висновку, що етична поведінка волонтерів є обов'язковою серед колег, стосовно одержувачів допомоги. Нами були визначені етичні складові волонтерської роботи: безкорисливість, добровільність, доброзичливість,

законність, конфіденційність, сумлінність, відсутність упереджень по відношенню до одержувача допомоги та визнання його права щодо прийняття самостійного рішення за умови розумних інтересів, особиста відповідальність волонтера та солідарність з цілями організації.

Волонтерство – це цінність сучасності, яку слід перенести в майбутнє, з урахуванням його перспектив. Це спосіб побудови суспільства за рахунок реалізованих і ще нереалізованих можливостей історичної дійсності.

Література

1. Білич І. О. (2013) *Мімікрія волонтерського руху в Україні*. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова.. Вип. 2 (18). Ч. 2. С. 156-163.

2. Звєрєва І. Д., Харченко С. Я (2004) *Соціальна робота в Україні*: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури. 256 с.

3. Козачук М. Б. (2015) *Волонтерський рух в Україні в період кризового стану:соціологічний вимір.* Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Соціологія». Т. 258, Вип. 246. *С* 92-96.

4. (2011) *Программа менторской поддержки:* метод. рекомен. по внедрению в Украине. Киев: Международный Альянс по ВИЧ/СПИДу. 156 с.

5. Ходорчук А. Я. (2001) *Соціальна робота в Україні: теорія та практика:* Посібник для підв. квал. прац. центрів соц. служб для молоді. У 2-х ч. Київ: УДЦССМ. 296 с.

6. Тохтарова І. М. (2014) *Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин.* Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. № 2. 13 с.

7. Моніка Домінік. (2004) *Досвід та висновки з реалізації програми «Волонтерство понад кордонами – ваші та наші успіхи».* Порадник для волонтера. Білгорай. 22 с.

8. Bronfenbrenner U. (1960) *Personality and Participation:* The Case of the Vanishing Variables. Journal of Social Issues. Vol. 16, Iss. 4. P. 54-63.

9. Morrow-Howell N. (2009) *Who Benefits From Volunteering? Variations in erceived Benefits*. The Gerontologist.. Vol. 49, No. 1. P. 91-102.

СФЕРИ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БЕССАРАБСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Інна Лисенко
студентка ІІ курсу педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Татаринов І.Є.

В роки Першої світової війни духовенство Кишинівської єпархії розгорнуло активну благодійну діяльність. Вона охопила одразу кілька сфер життя суспільства в умовах військових бій. Центральне місце в організації та координації розподілу благодійних внесків, отриманих від прихожан православних парафій займав Бессарабський духовний комітет (далі ДК), створений в 1914 р. Однією з першорядних завдань комітету був збір коштів на різні потреби військовослужбовців, а також цивільного населення. Для цього було започатковано практику самооподаткування білого і чорного духовенства єпархії, добровільні пожертвування прихожан.

Періодично ДК на сторінках «Кишинівських єпархіальних відомостей» публікував звіти про надходження отриманих від жертводавців засобів. За півтора роки, що минули з початку війни, на задоволення реалізованих ДК завдань було пожертвувано більше 200 тис. руб., причому більше половини цієї суми надійшло безпосередньо від духовенства єпархії. З осені 1915 р. Духовним комітетом став здійснюватися збір пожертв для біженців. Так, за період з 14 жовтня 1915 р. по 20 вересня 1916 р. на це було пожертвувано 2 038 руб. 44 коп. [10, с. 114].

Крім грошей, активно йшов процес збору пожертвувань речей від прихожан [6, с. 534]. З метою залучення благодійників до активніших пожертв на потреби війни керівництво єпархії ввело практику видачі благословенних грамот від імені єпархіального преосвященного за особливо щедрі пожертви, при цьому парафіяльні священики стали оголошувати імена найбільш щедрих жертводавців в храмах після звершення Божественної літургії в недільні або святкові дні, а потім вручати грамоти самим жертводавцям [6, с. 532, 533].

Однак духовенство єпархії не тільки закликало до благодійності своїх прихожан, але і являло їм особистий приклад. Так, на зборах окружного

духовенства 5-го округу Оргеєвского повіту, який відбувся 9 червня 1915 р. в с. Бравічен, було прийнято рішення «... пожертвувати власним коштом по можливості побільше, приймаючи мінімальний розмір для священика 20 руб. і псаломщика 5 руб., з церковних сум віддати з усієї суми, що залишилася до 1 січня 1915 року, що зберігається в різних установах, половину тим, щоб половину пожертвуваного або ¼ всієї суми видати на потреби війни, а іншу частину на облаштування притулку» [9, с. 646-648].

Акумульовані Бессарабським духовним комітетом кошти, речі, продукти харчування регулярно відправлялися нужденним адресатам: військовим частинам, лазаретів, конкретним воїнам або їх вдовам [6, с. 534-536].

Із зібраних коштів Духовний комітет щомісяця відправляв в Бессарабське земство 3 тис. руб. на утримання харчового пункту в м. Бродах і постачав місцеву Гербовецькому громаду Червоного Хреста необхідною білизною для хворих і поранених [6, с. 532, 533]. Знаменною подією для всієї Кишинівської єпархії стало відвідання м. Бендери імператорською сім'єю 9 травня 1916 р. Тоді ж від імені бессарабського духовенства архієпископ Анастасій підніс на військові потреби Миколі II і його дружини 25 тис. руб., а спадкоємцю великому князю Олексію і великим князівнам Ользі і Тетяні – по 5 тис. руб. [4, с. 473].

Напередодні весняних польових робіт Бессарабський духовний комітет виступив з ініціативою організувати в єпархії допомогу розореному населенню Галичини зерновим хлібом на харчування і обсіменіння полів. Духовний комітет рекомендував наступне: 1) вселити кожному селянинові, котрий не пішов на війну, що на ньому лежить моральний обов'язок прийти на допомогу своїм односельців, які за них страждають і переносять жахи війни, через обсіменіння і обробку їх полів; 2) скласти списки і визначити кількість землі, що належала призваним в діючу армію і мала бути засіяна пшеницею, ячменем, кукурудзою та іншими хлібом; 3) скласти списки поселян не призваних в діючу армію, і визначити число робочих рук в їх сім'ях і кількість робочої худоби; 4) розподілити поля і ниви воїнів між селянами пропорційно кількості робочих сил і при тому так, щоб, по можливості, батько обробив землю сина, брат – за брата, дядько – племінника і т. д., а тим, хто не мав родичів на війні – землю чужих їм за призначенням піклування; 5) завчасно вказати кожному селянинові ту землю, яку він повинен засіяти і обробити; 6) призначити один визначений час, коли всі селяни зобов'язані були залишити свої роботи і зайнятися обробкою полів воїнів; 7) необхідне насіння, якщо воно не опиняться в сімей воїнів, по мірі можливості мало видаватися парафіяльним піклуванням [7, с. 109, 110].

Важливою ланкою в системі створених бессарабських духовенством благодійних закладів був, безумовно, Духовний лазарет, створений в 1914 р. Він систематично приймав на лікування поранених воїнів. За період від заснування лазарету до весни 1915 р. в ньому побували на лікуванні 275 осіб, при цьому помер лише один тяжко поранений воїн. На організацію та утримання лазарету було витрачено 25 281 руб. 23 коп. [6, с. 537, 538].

Навесні 1915 р., коли різко зріс потік поранених, керівництво єпархії провело значну роботу по організації додаткових лікувальних установ. Так, 25 травня 1915 р. архієпископ Платон здійснив освячення двох нових лазаретів: одного – для 300 хворих і поранених воїнів в будівлі Духовної семінарії та іншого – на 400 ліжок в будівлі Кишинівського чоловічого духовного училища [3, с. 578, 579]. В середині 1916 р. у зв'язку з вказівкою управління Червоного Хреста про розширення існуючих лазаретів, в Бессарабському духовному лазареті, крім 100 хворих, котрі вже перебували на лікуванні, було розміщено ще 50 поранених [5, с. 528].

Надзвичайно важливою справою стала організація Бессарабського сирітського притулку. Вперше ідею створити притулок для дітей воїнів, що загинули на війні, висловив архієпископ Платон на засіданні Духовного комітету в січні 1915 р. [1, с. 95]. Вже 13 січня, відбулися збори настоятелів монастирів, які підтримали цю ідею. Було прийнято рішення виділили на будівництво притулку одноразово 10 тис. руб. з монастирських коштів і вирішено щорічно відраховувати на утримання сиріт по 3 тис. руб. Крім того передбачались і особисті пожертви від представників духовного сану [2, с. 136, 137].

Оскільки дітей, що стали сиротами внаслідок бойових дій ставало все більше з кожним днем війни, було прийнято рішення відкрити в Кишиневі тимчасовий притулок для сиріт. Спочатку він був відкритий в будинку Горнштейн, на розі вулиць Пушкінської і Федорова, з оплатою 5 тис. руб. на рік.. Тут було 28 кімнат, обладнаних необхідними меблями, кухнею та іншим Урочиста церемонія освячення притулку відбулася в останній день перебування архієпископа Платона в Кишиневі (9 грудня 1915 р. він був призначений архієпископом Карталинского і Кахетинським, екзархом Грузії), 20 грудня 1915 р. в присутності міського голови Г.Ю. Левинського, губернського предводителя бессарабського дворянства Р.Г. Доливо-Добровольського, віце-губернатора Б.К. Арсеньєва, ректора Духовної семінарії архімандрита Даміана, єпископа Аккерманського Гавриїла, єпископа Ізмаїльського Діонісія та ін. У 1916 р. вже за нового керівника єпархії архієпископа Анастасія (Грибановського) для притулку були зняті ще кілька приміщень, на 350 і

60 місць відповідно, причому останнє – під лікарню. 8 липня 1916 р. в головній будівлі притулку була відкрита церква, освячена владикою Анастасієм на честь ікони Казанської Божої Матері [10, с. 125].

За правилами притулку в нього могли бути прийняті діти віком від 2 до 10 років, якщо вони були круглими сиротами, батьками яких були солдати вбиті на війні, сироти солдатів при живій, але бідній або хворій матері, сироти, які залишилися без матері, а батько перебував у діючій армії. За перший рік існування тут знайшли притулок 271 хлопчик, 161 дівчинка, всього – 432 дитини. За 1916 р. з різних причин з притулку вибули 30 хлопців. На жаль, були випадки дитячої смертності через інфекційні хвороби (41 дитина померла). Таким чином, на початку 1917 р. в притулку перебували 227 хлопчиків, 137 дівчат, всього 364 дитини. В їх числі: шкільного віку – 196; дошкільного віку – 168; круглих сиріт – 2; мали мати – 115; мали батька – 195; мали і батька і матір – 2 [8, с. 11, 12].

Таким чином, благодійна діяльність бессарабського духовенства охоплювала надзвичайно широку сферу. Основним полем діяльності від початку війни були збір коштів, речей та продуктів на користь воїнів, їх сімей та постраждалих від бойових дій. Для піклування над пораненими було створено кілька лазаретів, а для того, щоб прихистити сиріт, яких ставало все більше, було засновано Бессарабський сирітський притулок.

Література

1. Епархиальная 15. хроника. *Кишиневские епархиальные ведомости* (далі *КЕВ*), 1915. № 3. С. 88–95.

2. Епархиальная 16 хроника. *КЕВ*. 1915, № 4. С. 136-141.

3. Епархиальная 17 хроника. *КЕВ*. 1915, № 21-22. С. 574-580.

4. Епархиальная 18 хроника. *КЕВ*. 1916, № 24.С. 469-475.

5. Епархиальная 19 хроника. *КЕВ*. 1916, № 27-28. С. 528-529.

6. Кишиневская епархия 20. в деле учреждений духовного ведомства по ока занию помощи раненым и больным воинам и их семействам *КЕВ*, 1915. № 21-22. С. 530-539.

7. От 21. Духовного комитета. *КЕВ*. 1915. № 7–8.С. 109, 110.

8. Отчет 23. о состоянии Бессарабского сиротского приюта для детей сирот воинов-героев Второй Отечественной войны за 1916 год (1-й год существования). *КЕВ*, 1917. № 18-19. С. 1-20.

9. Платон. 24. Возлюбленные о Господе отцы и братья *КЕВ*, 1915. № 42. С. 521-522.

10. Содоль 44 В.А. Благотворительная деятельность духовенства Кишиневской епархии на начальном этапе Первой мировой войны (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»). *Русин.* 2014. № 4 (38). С. 30-46.

БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА ДЕРЖАВНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Марія Литвинова
студентка IV курсу факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Чорна Л.В.

Початок Першої світової війни 1914-1918 рр., крім власне військових дій, майже негайно викликав необхідну перебудову тилу на потреби війни. Прифронтові губернії Російської імперії, що входили до складу прикордонних військових округів, опинилися в статусі регіонів військових дій, тобто тих місцевостей, де, крім цивільної влади, визначеними повноваженнями володіли військові. Перебуваючи під юрисдикцією командуючими фронтами ці регіони зазнавали таких військових заходів як військові реквізиції; гужова, транспортна та інші повинності; евакуаційні заходи. Та, разом з тим, труднощі війни пробудили у населення благодійні пориви і, не рідко, прикладом до того слугували державні органи.

З оголошенням мобілізації Міністерство внутрішніх справ, якому підпорядковувалася цивільна влада, зробило розпорядження (циркуляр від 27 липня) про надання допомоги сім'ям мобілізованих. Мобілізація запасних, що відбулася напередодні польових жнив, спричинила небувалий сплеск піклування держави і суспільства над селянством.

Через 3-4 дні після початку війни губернатори звернулися до повітових предводителів дворянства, земств, сільських старост і волосних старшин з пропозицією організувати благодійні збори і допомогу сім'ям мобілізованих дровами, теплим одягом, квартирами, піклування над дітьми і забезпечення їх заробітком. Уже до початку вересня – часу звіту – були витрачені не тільки перші благодійні тисячі рублів, але й закінчено жнива на полях призовників [6, с. 135].

Особливу турботу про дітей воїнів виявляв Олексіївський комітет. Кожному з дітей нижніх чинів, які загинули на війні або ж втратили в наслідок війни

здатності до роботи і не мають засобів до життя, видавалося на рік після припинення продовольчої допомоги (казенного пайка), якщо вони його отримували, і до досягнення 16 років по 24 руб. – мешканцям сіл і невеликих міст, і від 20 до 42 руб. – мешканцям великих міст. Круглим сиротам також надавалася допомога. Крім того, всім дітям, котрі відвідували школи, призначались одноразові кошти на теплий одяг, взуття та навчальні посібники.

Поступово до справи підтримки солдатських сімей підключалися інші державні відомства. 4 серпня 1914 р. міжвідомча нарада із забезпечення продовольством призупинила справу «стягнення боргів в усі продовольчі джерела, що значаться за покликаними в війська запасними та ратниками ополчення». Про це 22 серпня було оголошено в діючій армії. До початку війни продовольчий борг становив понад 300 млн. руб., а після припинення стягнення боргів надходження майже припинилися.

З ініціативи імператора Міністерство землеробства 11 серпня дозволило «відпускати найбіднішим сім'ям нижніх чинів запасу і ратників ополчення, взятих на дійсну військову службу, паливо з хмизу безкоштовно, а сухостійний ліс на пільгових умовах в селі», поширивши у вересні 1915 р. це правило і на міські сім'ї [3, арк. 10].

Державні установи, однак, були не в змозі повністю задовольнити і підтримати населення в умовах війни, тому на допомогу частіше приходили різноманітні громадські об'єднання.

На початку XX ст. Російське товариство Червоного Хреста (РТЧХ) було найбільшою громадською благодійною організацією імперії. Крім допомоги пораненим і хворим воїнам в період військових дій воно надавало соціальну підтримку населенню в мирний час (при пожежах, повенях, неврожаї, епідемії). Суспільство практикувало різноманітні форми допомоги: відкриття безкоштовних їдалень, дитячих притулків, надання медико-санітарної допомоги, разові матеріальні виплати та ін.

Важливим фактором діяльності РТЧХ в Російській імперії була цивільна благодійність. Імператриця Марія Федорівна була незмінною головою Товариства Червоного Хреста до 1917 р. В губерніях імперії перші благодійні організації в переважній більшості випадків створювалися при місцевих комітетах і відділах РТЧХ [1, с. 541-542].

На відміну від інших регіонів основні громадські ініціативи в Бессарабії йшли не від РТЧХ, а від Кишинівської єпархії. Так, архієпископ Платон, опікуючись долею військовослужбовців на фронті та у шпиталях, 26 жовтня 1914

р. звернувся до жителів губернії з пропозицією створити Бессарабське Трудове Братство для виготовлення теплої білизни та речей, необхідних у холодну пору року для воїнів російської армії. Ця пропозиція отримала схвалення і невдовзі до Братства стали вступати добровольці. Вже 5 листопада 1914 р. відбулися перші установчі збори Бессарабського Трудового Братства кравців монастирів та міста Кишинева, членами якого стало понад сто спеціалістів. Не зважаючи на те, що пропозиція надійшла від православного духівництва, спочатку більшість волонтерів були євреями. Пізніше до них приєдналися 20 послушників з православних монастирів краю. На зборах було прийнято рішення негайно розпочати пошиття одягу. Для допомоги в організації цієї роботи Духовний комітет направив на потреби Братства 1 000 руб. для закупівлі 4 000 аршин теплої тканини. Всього за кілька місяців було виготовлено 2 000 теплих сорочок, кальсон та жилетів [5, с. 76-77].

У 1915 р. у Кишиневі було відкрито Бессарабський сиротинець, який став одним з осередків благодійності в столиці губернії. З 1 серпня 1916 р. при ньому була відкрита і діяла під керівництвом кишинівського ремісничого голови С. Чеботаренка шевська майстерня, в якій працювали в якості вчителів солдати-інваліди з єпархіального притулку-майстерні. Її головною метою було виготовлення взуття для потреб сиротинця. За кілька місяців діяльності майстерня випустила 400 пар взуття на суму 2 767 руб. Тоді ж розпочала свою роботу безпосередньо під керівництвом начальника притулку О. Муратової швейно-панчішна майстерня, в якій працювали послушниці, а в якості учениць – дівчатка-сироти. Виношувалися плани зі створення картонажної майстерні та артілі для виготовлення мітел [4, с. 15-18].

Що стосується приватної благодійності, то, крім індивідуальних зусиль, був організований Комітет Її Імператорської Високості великої княгині Єлизавети Федорівни з надання благодійної допомоги сім’ям призовників. На місцях відділення комітету, як правило, очолювалися губернаторами. На засіданні 20 жовтня 1914 р бессарабський губернатор доповів, що після оголошення мобілізації всі, хто має за законом право, отримують грошову допомогу зі скарбниці. Сільські товариства допомагали сім’ям селян прибрати хліб.

Ще одним прикладом приватної благодійності можна назвати вчинок молоді с. Дивізія Аккерманського повіту. На початку 1915 р. ними було пожертвувано 104 руб. 76 коп. т. зв. «колядних» грошей у розпорядження цесаревича і великого князя Олексія Миколайовича [2, с. 161, 162].

Саме завдяки приватній благодійності та добровільним організаціям стало можливим існування Бессарабського сиротинця. Матеріальною основою його функціонування були кошти Духовного комітету, який отримав від Романовського комітету 30 920 руб., від бессарабського земства по 72 руб. в рік на кожну круглу і безпритульну сироту та від кишинівської міської управи по 72 руб. в рік на кожного сироту, що проживав у Кишиневі. Всього в 1916 р. на обладнання сиротинця було витрачено 35 960 руб. 32 коп., а на його утримання – 82 686 руб. 40 коп. Адресну підтримку в притулку сиротам надавали окремі жертводавці, котрі заснували стипендії : В. Вартік (6 тис. руб. на дві стипендії); Е. Крокос (стипендія в розмірі 120 р. на рік); Є. Демі (240 руб. на дві стипендії) [4, с. 16-18].

Таким чином, благодійна допомога воїнам та стражденним від державних та громадських об'єднань полягала в підтримці доброчинної ініціатив Кишинівської єпархії, а також в різноманітних фінансових та продовольчих пожертвуваннях. Крім того, від скарбниці родини мобілізованих отримували фінансову та продовольчу підтримку.

Література

1. Донік О.М. (2013) *Діяльність громадських організацій у справі допомоги армії й цивільному населенню.* Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. К. С. 536-562.

2. (1915) Епархиальная хроника. КЕВ. № 11-12. С. 161, 162.

3. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» Ф. 770. Аккерманский уездный предводитель дворянства, г. Аккерман, оп.1, Д. 38. Отчет о работе Романовского комитета по оказанию помощи семьям погибших воинов за 1914-1915 года. 30 сентября 1914 г. – 18 июня 1915 г., 77 арк.

4. (1917) *Отчет о состоянии Бессарабского сиротского приюта для детей сирот воинов-героев Второй Отечественной войны за 1916* год (1-й годсуществования). КЕВ.. № 18-19. С. 1-20.

5. Татаринов І. Є. (2013) *Діяльність Кишинівської єпархії з мобілізації матеріальних ресурсів на військові потреби (липень-грудень 1914).* Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць. Одеса. Вип. 29. С. 71-79.

6. Татаринов І. Є. (2014) *Особливості забезпечення російської армії обмундируванням під час Першої світової війни (за матеріалами Бессарабської губернії*). Гілея: науковий вісник. К. Вип. 89 (№ 10). С. 135-138.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анастасія Метіль
кандидат юридичних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Світова спільнота на відміну від країн колишнього Союзу розглядає благодійність як нове явище, «високе» і не досліджуване. Міжнародне громадянське суспільство давно визнало всі переваги та потреби допомагати іншим. Отже, вивчення міжнародного досвіду організації благодійної діяльності та намагання адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів може бути важливим стимулом для розвитку благодійного руху в Україні. Оцінюючи практику державних процесів у країні, ми хотіли б зазначити, що державне законодавство регулює розвиток благодійної діяльності та всіх її проявів досить не результативно внаслідок тривалої соціально-економічної кризи та відсутності консолідації правового статусу некомерційних організацій.

Дослідженням цього питання займались і досі продовжують такі науковці, юристи та дослідники як О. Свердлова, І. Смоляк, А. Гулевської-Черниш, В. Чепурнова, Н. Іванова та інші сучасні українські та зарубіжні діячі.

Задля встановлення різних підходів до розуміння поняття благодійності та встановлення її правового регулювання не тільки в Україні, а й в інших державах, ми пропонуємо розглянути досвід декількох закордонних держав.

Нідерланди. Нідерланди продемонстрували безпрецедентний приклад передачі функцій соціального захисту. У 2011 році між урядом цієї країни та благодійним сектором було укладено соціальний договір, в рамках якого некомерційні фонди зобов’язані фінансувати та реалізовувати окремі урядові програми. За словами президента Асоціації голландських благодійних фондів Рієна ван Генда, в країні створені всі умови, щоб фонди могли практикувати вирішення тієї чи іншої гострої соціальної проблеми, узагальнити досвід та передати дану модель поведінки державі для подальшого розповсюдження.

Сполучені Штати Америки. Перший збір коштів благодійних організацій, записаний в історичних хроніках відбувся в Гарварді та датується 1643 роком. Відтоді різні благодійні організації по всій Америці збирають пожертви. Важливим правилом, запровадженим президентом Аврамом Лінкольном, було списання податкових внесків.

У США зареєстровано приблизно 40 000 благодійних організацій. Закони США дозволяють частину прибутку корпорації використовувати для благодійної діяльності, а не для сплати податку. З точки зору уряду, аргументи очевидні: благодійні фонди забезпечують кошти для фінансування соціальних програм та проектів, тобто вони беруть на себе функції державних органів, наприклад таких як допомога людям з обмеженими можливостями, нужденним, робота з дітьми та молоддю [1].

Великобританія. У Великобританії всі організації, які працюють виключно для соціальних корисних цілей, є некомерційними. У той же час важливість цілей організації для статутної концепції загального блага стає принциповою. Враховуючи правила благодійності Великобританії у 2006 та 2011 роках, ми можемо виділити взаємозалежні аспекти загального блага, такі як інтереси самого блага та інтереси суспільства. Зміст інтересів блага полягає в тому, що благодійність керується благодійною справою і що ніякі негативні наслідки чи збитки від її роботи не можуть переважати вигоди, яку вона приносить. Цілі благодійності повинні бути чітко визначені, щоб їх можна було виміряти або оцінити [3].

Польща. Закон «Про суспільно корисну діяльність і волонтерство» від 24 квітня 2003 р. визначає суспільно корисну діяльність як діяльність, яка здійснюється неурядовою організацією у сфері суспільних потреб та визначена Статутом цієї організації. Ці заходи включають сприяння європейській інтеграції, підтримку поляків за кордоном, що були пригніченими. Також говориться, що державні адміністрації у співпраці з громадськими організаціями та органами, які здійснюють суспільно корисну діяльність відповідно до території та завдань, що належать до компетенції державних адміністрацій, здійснюють діяльність у сфері соціальних завдань. Ця співпраця базується на принципах взаємної підтримки, суверенітету партії, партнерства, ефективності, чесної конкуренції та відкритості [4].

Згідно із законодавством більшості промислово розвинених країн, благодійні організації можуть створюватися у вигляді некомерційних організацій, тобто такі організації не спрямовані на здобуття або розповсюдження матеріальних благ між своїми членами. Благодійні здебільшого визначаються як неурядові некомерційні організації, які здійснюють самовіддану діяльність для досягнення суспільно значущих цілей [2].

Дослідження показують, що статус неприбуткової організації набуває все більшого значення, та це має бути суспільно корисною діяльністю обов’язково.

Організаціям можна чітко надати статус державної служби, включивши цей статус у рамкове законодавство або прийнявши окремий закон про благодійні, тобто соціально корисні послуги.

З огляду на досвід із-за кордону, який ми врахували при написанні тез, діяльність неприбуткових організацій, ми можемо подавати пропозиції щодо впровадження певних позицій у національне законодавство, програмну діяльність державного управління та практичну діяльність вітчизняних некомерційних організацій:

- сприяння створенню інформаційних матеріалів щодо звітування про кращі некомерційні практики у формі соціальної реклами, індивідуальні тематичні теле- та радіопрограми;
- розширення сфери некомерційної діяльності після попереднього виключення тих, що безпосередньо пов'язані з безпекою органів державної влади;
- створення урядового органу для вирішення всіх питань, пов'язаних із здійсненням та контролем благодійної діяльності;
- законодавчо визначити чіткий алгоритм, зміст, методи та частоту звітування неприбуткових організацій та загальну процедуру доступу до рахунків таких організацій.

Література:

1. *Український погляд на європейську благодійність* URL: http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-usviti/ analitichni-materiali-globalnoi-filantropii.htm?id=2309.

2. Про благодійні організації та благодійну діяльність: *Закон України* від 05.07.2012 р. № 5073-VI. Відомості ВРУ. 2013. № 25

3. Гулевська-Черниш А. *Європейська благодійність: ми і вони*. URL: http://gazeta.dt.ua/socium/yevropeyska-blagodiynist-mi-i-voni.html

4. *Досвід соціального захисту та роль організацій в Польщі* URL: http://www.lawngo.net/ print.php?itemid=523&portal_pic=social.jpg

БЛАГОДІЙНІСТЬ БЕССАРАБСЬКИХ ПРЕДВОДИТЕЛІВ ДВОРЯНСТВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ (СЕРЕДИНА XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

Наталя Морошан
кандидат історичних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Вивчення історії благодійності є одним із важливих завдань сучасної історичної науки. Особливу актуальність дана тематика набуває при аналізі переломних моментів історії – періодів військових конфліктів. Саме в часи, коли змінюються орієнтири суспільства, гостро постає питання підтримки військовослужбовців та їх родин. На середину XIX – початок XX ст. припав час трьох масштабних збройних конфліктів за участі Російської імперії – Східна війна 1853-1856 рр., російсько-турецька війна 1877-1878 рр., російсько-японська війна 1904-1905 рр., тому як наслідок на перший план постала важлива соціальна проблема – надання допомоги постраждалим воїнам та їхнім родинам. Представники майже всіх верств населення країни виявляли бажання допомагати воїнам та їх родинам. Особливо щедрими пожертвуваннями відрізнявся дворянський стан. Не залишилися осторонь цього процесу й предводителі дворянства Бессарабії. Допомога, надана представниками нобілітету, була неоціненною з огляду врятованого людського життя.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності бессарабських дворян періоду XIX – XX ст. знайшли достатнє освітлення в науковій літературі. Зокрема, вітчизняні та зарубіжні історики в своїх роботах аналізують правові основи оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації і внутрішньої стратифікації (Л. Циганенко [16]); благодійну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Н. Гончарова [5], М. Башли [1]); функціонування благодійної організації «Бессарабець» (М. Волошина [4]). Однак слід зазначити, що є певне коло питань, які сьогодні залишилися поза увагою науковців і вимагають детального вивчення. Тому метою статті є дослідження участі бессарабських предводителів дворянства у доброчинній діяльності під час військових конфліктів середини XIX – початку XX ст.

Губернські та повітові предводителі дворянства Бессарабії у періоди військових конфліктів відігравали провідну роль в організації доброчинної діяльності у регіоні. Так, під час Східної війни в Бессарабській області проводилося формування державного ополчення. Представники місцевої

аристократії активно перераховували кошти на фінансування дружин: обласний предводитель дворянства Н. Ноша пожертвував 200 руб. [10, арк. 108, 189].

У жовтні 1854 р. до місцевого нобілітету звернувся Бессарабський військовий губернатор з проханням продемонструвати приклад іншим станам держави у справі допомоги армії. В першу чергу, це стосувалося добровільного постачання будівельних матеріалів на спорудження стаєнь для армійських кінних загонів. Сороксько-ясський предводитель виділив 500 пудів сіна та будівельний матеріал; хотинський – 22 сажні хмизу, 64 сажні очерету, 410 штук стовпчиків, 13 сажень колів і 150 возів соломи [9, арк. 2-3].

Наприкінці війни Бессарабський військовий губернатор направив місцевому дворянству офіційне звернення, в якому просив аристократів посприяти просуванню військ. На це прохання відгукнулися всі повітові предводителі дворянства. Було вжито наступні заходи: на станціях заготовлено певну кількість підвод; відремонтовано дороги та організовано переправи по шляху проходження військ; підготовлено продовольче і фуражне постачання для військ [11, арк. 1-3].

Предводителі бессарабського дворянства виступали ініціаторами організації доброчинної допомоги. Так, під час військових дій на поштових станціях Бессарабської області перебували поранені моряки. У 1856 р. Бессарабський обласний предводитель дворянства звернувся з проханням щодо надання фінансової підтримки, теплого одягу та їжі для воїнів під час таких переправ. На заклик відгукнулися аристократи Кишинівсько-Оргєєвського повіту, які надали для цієї мети 400 руб.

У період війни 1853-1856 рр. на посаді обласного предводителя дворянства перебував Є. Бальш. Він не лише організовував та координував усю благодійну діяльність дворян краю, а й особисто жертвував гроші та коней на потреби армії. За свої щедрі пожертви 4 березня 1855 р. був нагороджений орденом Св. Анни II ступеня «За допомогу армії в умовах військового часу» [13, арк. 2].

Після закінчення Східної кампанії найактивніші повітові предводителі регіону за благодійну діяльність та «… відмінне виконання обов’язків у воєнний час» [12, арк. 9] отримали відзнаки. Так, персональну подяку від імператора отримали повітові предводителі дворянства Бессарабської області – Є. Твердохлєбов, П. Оссовський, П. Білан, О. Калмуцький [6, арк. 4].

Значну роль в організації благодійної діяльності у Бессарабії під час конфлікту 1877-1877 рр. відіграло місцеве управління Товариства піклування про хворих і поранених воїнів, до складу якого входило 20 осіб. Основний вектор роботи було спрямовано на збір грошей, які були необхідні для облаштування

шпиталів. Активну участь у роботі Кишинівського відділення брали предводителі бессарабського нобілітету.

Під час війни 1877-1878 рр. головою місцевого управління було обрано Бессарабського губернатора М. Шибко, членами організації були повітові предводителі дворянства. Матеріали з газетних джерел свідчать, що протягом військового конфлікту схожі товариства створювалися по всій губернії. Так, наприкінці листопада 1877 р. аналогічний комітет було відкрито в с. Комрат Бендерського повіту та с. Тарутіно [2].

У період російсько-турецької війни 1877-1878 рр. в Російській імперії розповсюдженою формою збору пожертв були фінансові внески по книжкам (губернський предводитель дворянства отримував від уряду або благодійних організацій книги, які передавалися аристократам за пожертвувані кошти). В період 1877-1878 рр. бессарабськими предводителями дворянства у такий спосіб було зібрано 2 520 руб. 65 коп.

Учасниками військових дій 1877-1878 рр. були представники бессарабського дворянства, які особисто брали участь у воєнних конфліктах. Серед них слід виділити сорокського повітового предводителя дворянства М. Плешкова, який походив з дворян Воронезької губернії. За хоробрість, проявлену при взятті м. Тирново в російсько-турецьку війну 1877-1878 рр., був нагороджений орденом Св. Анни IV ступеня та світло-бронзовою медаллю «За кампанію 1877-1878 рр.» [7, арк. 137-138].

На початку російсько-японської війни предводителі дворянства Бессарабії також виступили з ініціативою координувати доброчинну діяльність в регіоні. Так, 12 лютого 1904 р. у будівлі Бессарабської земської управи, за ініціативою губернського предводителя дворянства, було проведено молебень «Про дарування перемоги воїнству». Того ж дня було оголошено про скликання надзвичайних дворянських зборів, які планувалося провести 28 березня 1904 р., з метою обговорення питання про розміри пожертвувань від місцевих аристократів для військовослужбовців на Далекому Сході [15, арк. 1].

Збори, в присутності 49 делегатів від дворян, відбулись в зазначений день. М. Крупенський (губернський предводитель дворянства) запропонував збирати внески лише від спадкових дворян. Проте особисті аристократи також виявили бажання брати участь у цій благодійній справі. Заплановані суми були зібрані майже одразу, так, вже 3 травня 1904 р. бессарабський предводитель дворянства проінформував імператора про внесок місцевих аристократів у розмірі 120 000 руб. Микола II висловив подяку нобілітету Бессарабії за такі щедрі надходження для

благодійної справи. Частина зібраних коштів була передана на зміцнення воєнно-морського флоту: в 1904 р. бессарабський предводитель дворянства перерахував 11 500 руб.

На початку XX ст. в Бессарабській губернії було продовжено створення місцевих відділень Червоного Хреста. Так, 11 червня 1904 р. відкрито Бендерський комітет, який очолював Ф. Крупенський (губернський предводитель дворянства) [3].

Допомога від предводителів дворянства надходила також і адресно. Наприклад, мешканка регіону Е. Фромусакі, чоловік якої був призваний до лав армії на Далекому Сході, отримала в якості допомоги 12 руб. від акерманського повітового предводителя дворянства [8, арк. 119].

Серед справ НАРМ нами було виявлено список бессарабських аристократів, яким, за активну участь у благодійних справах, було надано право отримання медалей «В пам'ять російсько-японської війни». Наводимо не повний перелік цих доброчинців: Б. Янушевич (дійсний статський радник, Оргеєвский предводитель дворянства), П. Кишинський (відставний корнет гвардії, Білецький предводитель дворянства), В. Богдан (Сорокський предводитель дворянства), Ф. Крупенський (титулярний радник, Бендерський предводитель дворянства), В. Навроцький (дійсний статський радник, колишній Акерманський предводитель дворянства). Окрім цього, Ф. Семиградов, кишинівський повітовий предводитель дворянства, був нагороджений орденом Св. Анни I ступеню [14, арк. 26-34].

Отже, бессарабські губернські і повітові предводителі дворянства під час військових конфліктів середини XIX – початку XX ст. брали активну участь у благодійності. Вони ініціювали та координували усю доброчинну діяльність у регіоні; жертвували кошти, фураж та провіант на потреби військового часу; надавали адресну допомогу; особисто брали участь у воєнних діях.

Література:

1. Башли М.І. (2014) *Благодійність бессарабського дворянства в 60-70-і рр. XIX ст. (за матеріалами «Кишинівських єпархіальних відомостей»).* Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» (Переяслав-Хмельницький, 30–31 березня 2014 р.). Переяслав-Хмельницький. URL: http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/317.

2. Бессарабские губернские ведомости. 1878. № 5. 21 января.

3. Бессарабские губернские ведомости. 1904. № 81. 25 августа.

4. Волошина М. (2008) *Благотворительность без рекламы*. Русин.. № 1-2 (11-12). С. 141-144.

5. Гончарова Н.О. (2015) *Доброчинні ініціативи дворян у Бессарабській губернії.* Гуржіївські історичні читання. Вип. 10. С. 96-98.

6. Державний архів Одеської області. Ф. 1. Оп. 215. Спр. 9. 225 арк.

7. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі КУІА). Ф. 770. Оп. 1. Спр. 19. 284 арк.

8. КУІА. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 21. 312 арк.

9. Національний архів Республіки Молдова (далі НАРМ). Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1389. 62 арк.

10. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1391. 356 арк.

11. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1406. 6 арк.

12. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1471. 34 арк.

13. НАРМ. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 1472. 10 арк.

14. НАРМ. Ф. 88. Оп. 2. Спр. 64. 37 арк.

15. НАРМ. Ф. 88. Оп. 2. Спр. 106. 429 арк.

16. Циганенко Л.Ф. (2010) *Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.):* монографія. Ізмаїл: СМИЛ. 384 с.

БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТ И МЕЦЕНАТСТВО НА БЪЛГАРИТЕ В ИЗГРАЖДАНЕТО И ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ХРАМОВЕ В БЕСАРАБИЯ ПРЕЗ 1806-1856 ГОДИНИ

Игор Пушков

аспирант

Одески национален университет «И.И. Мечников»

През последните десетилетия обществото се връща към традиционната религия, църковните общности възстановяват разрушени православни църкви за свои средства. В тази връзка е уместно да се обърнем към опита на миналото, изучаването на механизма на строителството и облагородяването на храмове за сметка на дарители и меценати. Целта на този кратък преглед е излагане на научен проблем. Сред основните цели на изследването е: изучаването на механизъм за събиране на дарения от членове на църковните общности в българските колонии, изграждането на църквата и необходимите спомагателни сгради, както и общият

брой построени от тях църкви на територията на Българското въдворение в Бесарабия през 1806-1856 г.г.

Изследователите при изучаване на историята и културата на българските преселници, не са проучвали въпроси за благотворителност, особено в областта на строителството на храмове. Въпросите на църковното строителство са посветени на работата на Н.Н. Червенкова [7-9], И. Думинка [1; 10], И.М. Пушков [3; 4].

Православният храм на българските преселници се възприема като неразделна част от техния селски микрокосмос. Членовете на църковните общности искали да имат своя църква в колонията, в която са инвестирали своята работа. Следователно изграждането на култова сграда бе проява на «колективна филантропия» в постигането на обща цел за цялата общност.

Решението за набиране на средства за изграждането на храма се вземало на селско заседание, където в присъствието на свещеник или благочинен на църковния окръг и старейшина на селския приказ се съставяла мирска присъда за събиране на средства. Тъй като българските колонисти не разполагали със свободни средства, житото е било основното средство за разплащане. Обемът на предаванато зърно също се оговарял в мирската присъда. Общината измежду избраните членове избирала тези, които под контрола на свещеника получавали зърно за съхранение и продажба на най-добри цени. Именно от тези парични средства е направен капиталът, необходим за изграждането на православен храм. Получената от продажбите сума се превеждала в поръчката на селото на съхранение и съответните записи са правени в книгата за приходи-разходи в колонията. В този случай се посочвала не само депозираната сума, но и «транспорт», т.е. общо количество натрупване в банкноти или сребро.

Също така се извършвало събиране на строителен материал: камък от развалини (осмоъгълник, четворка), пясък (речен за вътрешни довършителни работи и кариерен), вар. Постепенно се купували дърво и материал за покрива (ламарина, калай). Събраните материали се съхранявали в селския приказ. За насърчаване на каменното строителство в колониите, селските власти са давали на разработчиците камък за фундамента, но в същото време контролирали връщането му в определения срок.

Срокът за събиране на материали директно зависел от реколтата; през несполучливите години, за населението се набирали просрочените задължения, изплащани по възможност с времето. С натрупването на всичко необходимо за строителството избраните се обръщали към свещеника на енорията, зад който заставала колонията. Той от своя страна, като се увери в наличността на

необходимата сума пари, качество и количество на строителни материали, се обръщал с доклад до благочиния на църковния окръг. Последният, след като огледа строителната площадка, се обърна с доклад до висшите църковни власти. Такъв бил протоиереят на Измаилското градоначалство Никита Глизян, а от 1831 г. старши благочинен на Българското въдворение, назначен от епархийския отдел.

Понякога по време на строителството се оказвало, че поради «играта» на цените събраната сума не била достатъчна и селската общност се обръщала чрез благочиния към епархийските власти с искане за издаване на Петиционна книга за събиране на дарения из цялата Бесарабска губерния. В случай на издаване на тази книга се посочвал срокът на валидността на разрешението, а след завършването му благочиния отчитал размера на събраните дарения. Например в колонията Чийшия всички събрани пари са изразходвани за изграждането на храма - 3000 лева. Тези средства обаче не бяха достатъчни за завършване на работата. Жителите се обърнаха към епархията с искане за издаване на Петиционната книга за срок от 1 година. В подкрепа на петициите на енориашите протоиерей Н. Глизян информира духовната дикастерия, че са необходими поне 1500 леи за покрив и 2500 леи за дърводески работи и закупуване на съдове. През 1821 г. селяните събират 2123 леи, а според Книгата на молбите допълнителни 944 леи 10 двойки, които спомагат за завършване на започналото строителство и освещаване на храма [7, с. 38].

Подобен случай е станал в колонията Конгаз, където за строителството на храма са изразходвани до 3000 лева. Поради 4-годишния неуспех на реколтата енориашите не можели да подкрепят църквата със своите дарения, затова поискали Петиционната книга за период от 2 години [6, с. 324].

Говорейки за милосърдието на българските заселници по въпроса за изграждането на храмове, трябва да се отбележи, че в периода на първото десетилетие на XIX в. те сдържано дарили пари за изграждането на църкви, тъй като чакали решение на съдбата си. Преди приемането на императорския указ от 1819 г. те са нямали увереност в стабилността на своето положение, дори е имало слух между тях, че „те отново ще принадлежат на турците“ [8 с. 169]. Но дори и така, в редица села, където са живели, православните църкви са били изградени и осветени. И така, през 1810 г. са осветени църкви в селата Фрикацей и Сатуново, през 1813 г. - Дезгиндже и Каракурт, през 1814 г. - Еникьой, Карагач и Импуцита, през 1815 г. - Бабел, 1816 г. Вулканещи, Бешалма и Ердек- Бурно, 1817 г. - Кирсово, Чишмекой и Тараклия, през 1818 г. Вален и Томай, а през 1919 г. в 6 колонии - Татар-Копчак и Казаклия, Баурци и Чадир-Лунга, Авдарма и Барта [10, с. 274].

През 1820-те с усилията на колонистите и за техни средства в селата са построени още 21 православни църкви: през 1820 г. в Табаки и Кубей, през 1821 г. - Валя-Пержей, Шикирли-Китай, Курчи, Гайдар, Картал, през 1822 г. - Комрат, Код-Китай, през 1823 г. - Колибаш, през 1825 г. - Чок-Мейдан, през 1826 г. - Чешма-Варуита, Паркани и Слободзий, през 1827 г. Болбок, Димитровка и Етулия, през 1828 г. - Конгаз и Анадол, през 1829 г. - Чийшия и Задунаевка [10, с. 274].

През 1830-те години няма големи пробиви в изграждането на църкви, тъй като всички колонии активно участват в набирането на средства за изграждането на Спасо-Преображенския събор в Болград. Общата стойност на строителството на храма и неговото оборудване достигна 750 хиляди рубли банкноти. Но тази сума едва ли е окончателна, тъй като по дълговите книжа Болградското общество изплащало дългове до началото на 1860-те години. [4, с. 35]. Големите разходи на българските преселници спрели не само изграждането на нови църкви, но и текущите ремонти на съществуващи [9, с. 138].

През 1830-50 – те гг. от българските преселници са построени храмове в колониите: Кириет-Лунга (1830), Бакалия, Бакалия, Кулевча (1833), Вайсал (1834), Дермендере (1835), Болград, Ивановка (1838), Бановка, Долукиой (1839), Кайраклия, Ташбунар, Фантъно-Дзинилор (1841), Твардица (1842), Девлет-Агач (1843), Болград, Кирютня (1844), Дюлмен, Стари Трояни (1850) и Комрат (1856) [10, с. 275].

Българските преселници са живели не само в селата на Българското въдворение, но и извън неговите предели, в градовете на Бесарабия. И така, в Кишинев българското общество в края на XVIII век. за своя сметка построи църквата «Възнесение Господне», а през 1819 г. църквата «Свети Георги». В Акерман българската община през 1816 г. построи църквата «Свети Георги». В Измаил, «с грижата на тучковския жител Цвятко Милчов и малка част от енориашите», върху каменна основа бива построена тухлена църква «Свети Димитър» [2, с. 14].

Да се посочват фамилиите на българите, пожертвали свои средства за изграждане на храмове е доста сложно. Според християнските правила те смирено жертвали на богоугодно дело без каквато и да е корист, без да си казват имената. Въпреки това, в историята се съхрани ред фамилии на меценатите (епитропи).

Хората, с чиято «грижа и съдържание» се изграждали храмове в колониите на заддунавските преселници, били от различни социални класове, достатък и националност. Това са местни колонисти, родили се в тези колонии, напуснали колонисткия чин и преместили се да живеят в други градове на Бесарабия, както и свещеници и духовници. Сред тях: колонистите: Иван Ковач (Импуцита), Тома

Друга (Сату-Нова), Василий Македонски (Еникьой), Василий Арики (Бабели), Димитрий Теодоров (Чийшия); пономари: Димитри Константинов (Бешалма), Михаил Стоянов (Баурчи), Петър Петков (Авдарма), Димитри Гагура (Чешма-Варуита), Теодор Тузлиогло (Кубей); Църковни старейшини Иларион Василкан (Валепержи), Козма Лупов (Гайдар), Парфений Савин (Томай), Йосиф Михайлов (Ердекбурно). Катедралата «Св. Йоан Предтеча» в Комрат е издигната от издръжката на същата колония на обществото, с грижите на попечителите и грижите на бившия настоятел на тази църква, протоиерей Теодосий Мураневич». Църквата «Свети Георги» в Код-Китай е построена от «грижата на бившия църковен старейшина на кишиневския жител Георги Манойлов», а Успенската църква във Вулканещ от «Ренийския еснаф» Константин Георгиев Хаджия. С грижите и средствата на старейшината на колонията Татар-Кочак Иван Моквицки в селото е издигната църква «Свято Успение» [3, с. 176-177]. В Акерман епитропи на българската църква са: Крале Гинков, Стоян Михайлов, Стоян Димитриев, Станко Баков, Николай Деревенко, Жеко Тодоров [11, с. 42].

По този начин заддунайските преселници през първата половина на XIX век в селата на Българското въдворение на Бесарабия и извън него със свои средства са построени 66 църкви и оборудвани с всичко необходимо. В кратък преглед на благотворителността и филантропията на българските преселници в изграждането и украсата на православните храмове са разгледани само някои направления от тази дейност. Темата се нуждае от по-подробно непрекъснато проучване на строителството на храмовете в Бесарабия, разкриване размера на даренията и направленията на тяхното изпълнение, както и имената на дарители и меценати.

Литература:

1. Думиника И. (2012) *Храм Успения Божией Матери села Кирсово: исторические аспекты*. Кишинев: SSB,. 276 с.

2. КУИА. Ф. 630, оп. 1, д. 29, 68 л.

3. Пушков И. (2016) *Православные приходы «Болгарского водворения» Бессарабии в 1856 г.* Молдовско-български връзки: история и култура / Съст. Н. Червенков, И. Думеника. Кишинев: S.Ș.B. С. 160-183.

4. Пушков И.М. (2008) *Символ единения народов Бессарабии*. Болград. 112 с.

5. Титоров Й. (1910) *Георгий Иванович Цанко-Килчик от Комрат, Бесарабия*. София: Придворна печ. 38 с.

6. Франгу Ф. *Конгаз*. Кишинев: Î.S.F.E.-P. «Tip. Centralâ». 500 p.

7. Червенков Н. (2013) Петро-Павловская церковь села Чийшия (Городнее). Кишинев: SSB: Cu drag, (Tip. «Bons Offices»). 240 p.

8. Червенков Н. (1995) Създаването на черквите в българските колонии в Бесарабия през първата половина на XIX в. Българите в Северното Причерноморие. Велико-Търново. Т. IV. С.

9. (2003) *Чийшия: очерки истории и этнографии болгарского села Городнее в Бессарабии*. Одесса: Астропринт. 792 с.

10. Duminica I. *Coloniile bulgarilor în Basarabia (1774-1856)*. Chişinău: S. n., 2017 (Tip. «Lexon-Prim»). 384 p.

11. Stoicov N. *Istoricul parohiei şi a bisericii Sf. Gheorghie din or. C.-Albă*. Ismail: tip. Eparhiala, 1936. 82 p.

РОЛЬ КИШИНІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ В БЛАГОДІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Іван Татаринов

кандидат історичних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

В роки Першої світової війни в Бессарабській губернії розгорнулася бурхлива благодійна діяльність місцевого духовенства. Фактично саме Кишинівська єпархія стала головним організатором благодійних акцій в регіоні на період війни. За її ініціативи створювались добровільні об'єднання, проводились різноманітні акції та збори пожертвувань.

З перших днів війни церкви Кишинівської єпархії, через особливі щоденні богослужінням «за Государя та Його Христолюбиве воїнство», підтримували серед населення Бессарабії спокій та віру в перемогу. Першу таку літургію 20 липня 1914 р. провів у Кишиневі Архієпископ Кишинівський та Хотинський Платон. У той же день було організовано службу з причастям та повчанням для перших мобілізованих до армії запасних і ратників ополчення. Наступного дня Архієпископ Платон у Кишиневі, в присутності міського духівництва, губернського керівництва та військ Кишинівського гарнізону зачитав Маніфест про війну з Німеччиною, після чого провів всенародний молебень про дарування перемоги армії [11, с. 73].

Фактично з перших днів мобілізації священики Кишинівської єпархії приступили до особливого духовного піклування про солдатів, котрих призвали в

діючу армію. Вони причащали та сповідували воїнів, здійснювали урочисті молебні, благословляли бійців на війну хрестиками, іконками, та Євангелієм [7, с. 333].

Для надання допомоги діючої армії, сім'ям мобілізованих, пораненим солдатам і цивільній адміністрації Бессарабської губернії, оголошеної на військовому положенні ще з 18 липня, керівництво єпархії виступило з ініціативами створення тимчасових (на період війни) спеціальних організацій духовенства.

Першим таким, органом Кишинівської єпархії став Духовний комітет (далі ДК), створений за розпорядженням архієпископа Платона (і під його головуванням), в складі протоієрея Н. Лашкова, секретаря Духовної консисторії В.Г. Решетнікова, скарбника протоієрея В. Гуми, діловода священика Е. Козакевича і священика Г. Гловатінского [7, с. 335]. До завдань комітету входило надання допомоги воїнам діючої армії та їх сім'ям, що залишилися в Бессарабії. Засідання ДК відбувалися кілька разів на тиждень. Фактично комітет став постійно діючим органом Кишинівської єпархії по здійсненню благодійної діяльності.

Надалі важливу роль у формуванні благодійних організацій духовенства зіграв З'їзд благочинних та спостерігачів церковних шкіл Кишинівської єпархії, котрий відбутися 31 липня 1914 р. Присутні звернули увагу на специфіку стану справ в губернії, де мобілізація вже була завершена, і запропонували приступити до надання допомоги сім'ям мобілізованих. Для цього було запропоновано в кожній парафії створити опікунську раду в складі священика і двох-трьох почесних парафіян, який би збирав на їх користь пожертвування, надавав матеріальну допомогу і клопотав про направлення сиріт воїнів на виховання в монастирі єпархії. Для задоволення духовно-моральних потреб хворих і поранених воїнів з'їзд вирішив сформувати Духовний загін (ДЗ), до якого передбачалося направити по одному священику чи ієромонаху від кожного церковного округу єпархії [10, с. 1333-1334].

Присутні підтримали постанову Духовного комітету і висловилися за самооподаткування духовенства єпархії в якості одного з джерел коштів для його діяльності, а також визначили для нього інші фінансові ресурси. Вони також розширили перелік поставлених перед комітетом завдань за рахунок введення в їх число надання допомоги сім'ям полонених і постраждалих від війни церковнослужителів (оскільки до часу проведення з'їзду четверо священиків прикордонних селищ Хотинського повіту виявилися в полоні у австрійської армії, а їх сім'ї опинилися у складному матеріальному становищі) [10, с. 1335-1336].

Учасники з'їзду підтримали пропозицію керівника єпархії про організацію учнями духовних шкіл збору пожертвувань речами, а також про відкриття при них майстерень, в яких «жінки і дівчата шили б з пожертвуваного полотна білизну для хворих і поранених» [10, с. 1338].

Незабаром, з 3 по 11 серпня, відбулися окружні з'їзди духовенства всієї єпархії, на яких в більшості випадків були прийняті до виконання рішення, прийняті благочинницьким з'їздом.

Активним чином відбувалось формування Духовного загону. Всього, до 30 серпня в Кишинів прибуло 30 членів Духовного Загону. Крім задоволення духовних потреб хворих і поранених воїнів, вони повинні були і доглядати за ними. Тому з 31 серпня для священиків були організовані лекції з медицини. 5 вересня 1914 р. священнослужителі Духовного Загону були розподілені між собою по містах, в які вони повинні були відправитися. 7 вересня, після прощальних урочистостей, члени Загону відбули за призначенням. Для них почалася військова пастирська служба [12, с. 308].

Створений за вказівкою керівника єпархії Бессарабський ДК з перших днів свого існування ініціював збір пожертвувань від духовенства на військові потреби, публікуючи звіти про використання коштів, що надійшли на сторінках журналу «Кишиневские єпархіальні відомості». Зокрема, особам, які перебували на єпархіальної і духовно-навчальної службі і отримували за це платню, було запропоновано відраховувати щомісяця на користь комітету певний відсоток [25, с. 335].

Цей почин був підтриманий на згадуваному вище З'їзді благочинних та повітових спостерігачів церковно-парафіяльних шкіл, який рекомендував в якості джерел фонду для пожертвувань використовувати самооподаткування духовенства (шляхом оподаткування кожної десятини церковної землі на суму 1 руб./рік, а для жіночих скитів – 50 коп./рік), передачу у відання і розпорядження ДК всієї наявної суми скасованого Комітету зі збору пожертвувань на будівництво церков в найбідніших парафіях єпархії, відрахування з вільних коштів кожної парафіяльної церкви, тарілочний збір після кожного богослужіння (при цьому, враховуючи важкі умови життя населення Хотинського повіту, його духовенство було звільнене від сплати внесків на користь ДК) [7, с. 335; 10, с. 1331, 1338]. Таким шляхом, відповідно до звітів ДК в період з липня по листопад 1914 року включно надійшло 120 536 руб. 11 коп. [8, с. 30].

Витрачання зібраних коштів відбувалося за розпорядженням Бессарабського ДК. Так, за опублікованими даними, 1 листопада комітет ухвалив «послати в

розпорядження протопресвітера для населення Царства Польського, розореного війною з німцями, 2 тис. руб. і в розпорядження генерал-губернатора Галичини – також 2 тис. рублів для населення Галичини, що вкрай бідує» [5, с. 1775]. 3 листопада від Бессарабського ДК було відправлено в діючу армію протопресвітера Г.І. Шавельський ще 2 тис. руб. [5, с. 1776]. 10 листопада було вирішено «асигнувати з комітетських сум 5 000 руб. професорського комітету в Києві на обладнання лазарету при політехнічному інституті на 100 ліжок, а також 2 000 руб. на користь бідних галичан» [3, с. 1830]. 18 листопада ДК ухвалив видати 3 тис. руб. в розпорядження голові губернської земської управи К.А. Мімі «як першу допомогу з боку бессарабського духовенства на утримання харчового пункту в Бродах» [3, с. 1835]. Таким чином, згідно з опублікованими даними, лише за неповний листопад місяць за вказівкою Духовного комітету на різні благодійні та військові потреби було виділено 17 тис. руб.

Крім збору грошових пожертвувань, Бессарабський ДК здійснював роботу по заготівлі натільної білизни, верхнього одягу, швейних матеріалів, продуктів харчування для фронту. 26 жовтня 1914 р. Архієпископ Платон звернувся до чоловіків губернії з пропозицією створити Бессарабське Трудове братство для виготовлення теплої білизни та речей необхідних у холодний час для воїнів. Ця пропозиція отримала схвалення, і невдовзі до Братства стали зараховуватися добровольці. Вже 5 листопада відбулися перші установчі збори Братства, членами якого стало понад ста кравців. Не зважаючи на те, що пропозиція поступила від православного духівництва, спочатку більшість волонтерів були євреями. Пізніше до них приєдналися 20 послушників з православних монастирів краю. На зборах було прийнято рішення негайно розпочати шиття одягу. Для допомоги в організації цієї роботи Духовний комітет направив на потреби Братства 1 тис руб. для закупівлі 4 тис. аршин теплої тканини. Всього за кілька місяців було виготовлено 2 000 теплих сорочок, кальсон та жилетів [11, с. 76-77].

18 вересня архієпископ Платон розпорядився надіслати в діючу армію 10 тис змін білизни [4, с. 1545]. У жовтні комітет відправив солдатам в окопи вже третю партію продуктів і речей, купивши для воїнів на тисячу рублів цукор, чай, вино, сіль, ложки, нитки і голки, цигарки та ін. [4, с. 1745].

Ще однією ініціативою духовенства Кишинівської єпархії стало створення лазаретів для поранених. У перші ж дні після вступу Росії у війну Кишинівська духовна консисторія поставила задачу «відкрити в Кишиневі при духовно-навчальних закладах два лазарети для поранених воїнів, на якомога більшу кількість ліжок, залучити осіб, які перебувають на єпархіальної службі, членів їх

родин та інших співчуваючих осіб до приготування для лазаретів перев'язувальних засобів, придбання ліків, необхідного білизни та інших речей» [7, с. 335]. 31 липня З'їзд благочинних ухвалив відкрити в приміщеннях духовно-навчальних закладів Кишинева два лазарети на 100 ліжок [2, с. 354, 355]. Через місяць, ДК констатував, що семінарська будівля остаточно пристосована під лазарет на 100 ліжок і готова до прийому поранених [6, с. 1 508].

Першу партію поранених Духовний лазарет прийняв вже 22 вересня 1914 р. В цей день санітарний поїзд доставив з Києва 225 хворих і поранених воїнів-бессарабців у супроводі фрейліни Н.П. Лішіни, члена Держдуми протоієрея Н. Гепецкого і санітарного загону. Поранених зустрічали архієпископ Платон, бессарабський губернатор М.Е. Гільхен, військова влада, духовенство, Духовний комітет, війська і міське населення [3, с. 1573].

Нагальним завданням стала організація матеріальної допомоги сім'ям мобілізованих. На місцях з’являлися піклувальні ради в складі священика разом з двома або трьома почесними громадянами, які б надавали таким сім'ям всіляку підтримку. Так, священик Ф. Камінський, поміщик Б.В. Бутмі де Кацман і вчитель І. Вітковський організували в с. Плоп-Траістени Сорокського повіту Комітет з надання допомоги родинам запасних [1, с. 1569, 1570]. Однією з найбільших ініціатив Кишинівської єпархії стала організація Бессарабського сирітського притулку в 1915 р. [9, с. 136].

Таким чином, Кишинівська єпархія грала ключову роль в організації доброчинності в Бессарабській губернії під час Першої світової війни. Саме їй належать більшість ініціатив по збору пожертвувань, допомозі воїнам та їх сім’ям, заснуванню лазаретів та притулків.

Література

1. Витковский 4. И. Изместной хроники. *Кишиневские епархиальные ведомости* (далі *КЕВ*). 1914, № 39. С. 1569-1570.

2. Высочайшая благодарность. *КЕВ*. 1914, № 34-35. С. 354-356.

3. Епархиальная хроника. *КЕВ*. 1914, №39. С. 1571-1574.

4. Епархиальная хроника. *КЕВ*. 1914, 1914, №44. С. 1745-1749.

5. Епархиальная хроника. *КЕВ*. 1914, 1914. №45. С. 1775-1778.

6. Епархиальная хроника *КЕВ*. 1914, №37. С 1508-1509.

7. Согласно распоряжению Его Высокопреосвященства, Высоко преосвященнейшего архиепископа Платона, Кишиневская духовная консистория к

неукоснительному исполнению предлагает духовенству Бессарабской епархии нижеследующее. *КЕВ*. 1914, №29-30. С. 332-336.

8. Содоль В.А. Благотворительная деятельность духовенства Кишиневской епархии на начальном этапе Первой мировой войны (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»). *Русин.* 2014. № 4 (38). С. 30-46.

9. Содоль В.А. Благотворительная деятельность духовенства Кишиневской епархии в 1915-1916 гг. (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»). *Русин.* 2016. № 2 (44). С. 111-135.

10. Съезд благочинных и наблюдателей церковних школ Кишиневской епархии 31 июля 1914 года. *КЕВ*. 1914, № 32-33. С.1331-1339.

11. Татаринов І. Є. Діяльність Кишинівської єпархії з мобілізації матеріальних ресурсів на військові потреби (липень-грудень 1914). *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць.* Одеса, 2013. Вип. 29. С. 71-79.

12. Татаринов І. Є. Мобілізація священнослужителів Бессарабії до Духовного загону в 1914 р. *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць.* Одеса, 2015, Вип. 32. С. 307-316.

БЛАГОДІЙНІ УСТАНОВИ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Лілія Циганенко
доктор історичних наук, професор
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Про благодійність, меценатство, доброчинність написана значна кількість різноманітної літератури: від солідних наукових досліджень до популярних брошур і статей.

Нагадаємо, що державна благодійність своє оформлення отримала за часів Петра І, коли вперше було введено штраф в розмірі 5 –10 крб. за жебракування. Водночас, у 1715 р. на кошти держави були відкриті перші «шпиталі для незаконно роджених дітей». Катерина ІІ у 1763 р. заснувала Виховний дім, а в «Установах для управління губерніями» (1775 р.) передбачалася обов'язкова наявність в губерніях приказу громадського піклування, який займався облаштуванням народних шкіл, сирітських домів, лікарень, притулків для хворих, богаділень та робітних домів. Одним з перших проявів філантропічної активності можна

вважати створення Відомства установ імператриці Марії (1797 р.). Наступним кроком на шляху до активізації благодійництва стало створення в 1802 р. Імператорського людинолюбного товариства [5, с. 312].

В Україні перші ознаки меценатства як явища зафіксовано в XVII ст. Варто назвати тих, хто увічнив свої імена безкорисливим піклуванням: Галшка Гулевичівна, Петро Могила, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, гетьман Іван Мазепа, полковник Михайло Миклашевський. Благодійна діяльність цих та інших людей, без сумніву, є віддзеркаленням тієї моральної й духовної оцінки благодійництва в українському суспільстві, яка походить від давніх традицій [4, с. 158].

Таблиця 1

Кількість благодійних установ у Бессарабській губернії (1901 р.)

№№	Назва повіту	Кількість благодійних установ
1.	Кишинівський	37
2.	Аккерманській	18
3.	Бендерській	7
4.	Бельцький	7
5.	Ізмаїльський	6
6.	Оргеєвський	15
7.	Сорокський	10
8.	Хотинський	3

Не зупиняючись на аналізі питань щодо дефініції поняття благодійність, історичного екскурсу процесу становлення доброчинності в Російській імперії, проаналізуємо загальну картину розвитку благодійності в Бессарабській губернії в 1901 р., зосередивши особливу увагу на трьох адміністративних одиницях – Кишинівському, Аккерманському та Ізмаїльському повітах.

У 1901 році в Бессарабській губернії діяло всього 103 благодійні установи, які включали безпосередньо благодійні товариства, різноманітні благодійні установи, а також заклади лікувальної допомоги (*Див. Таблиця 1*).

Всі заклади, що були причетні до доброчинності (у будь якому вигляді) умовно можна поділити на кілька груп:

- допомога жебракам та бідним верствам населення (будь якої статі);
- допомога дітям і підліткам;

- допомога старим і хворим;
- надання допомоги з урахуванням віросповідання або етнічної приналежності тощо.

Благодійні організації загального спрямування опікувалися різними аспектами життєдіяльності громадян. Робота **Кишинівського міського піклування про бідних** була спрямована на надання допомоги всім нужденним мешканцям столиці шляхом видачі грошей, розміщення у притулках, купівлі одягу та їжі, допомоги в пошуку роботи тощо. За 1901 рік Товариство надало реальну допомогу 526 особам обох статей та 119 родинам [1, с. 2]. В столиці Бессарабської губернії з 1888 року діяло ***Кишинівське благодійне товариство***, яке допомагало у пошуку притулків, богаділень, лікарень для нужденного населення міста.

Благодійне товариство «Бессарабець» було відкрито в 1901 р. Воно надавало допомогу всім нужденним міста Кишинів у вигляді грошових виплат (постійних або одноразових) або видавало нужденним одяг, їжу, паливо, медикаменти тощо. За 1901 р. товариство надало грошову допомогу 275 особам обох статей [1, с. 3]. В Ізмаїлі діяло ***Товариство допомоги бідним міста та його передмість***, яке було відкрито в 1889 році. Членами-піклувальниками виступили 30 відомих ізмаїльчан. Товариство надавало допомогу нужденним місцевим мешканцям православного віросповідання видачею грошової допомоги, опікувалося сиротам з пошуком роботи, лікуванням, одягом. Всього в 1901 р. допомога була надана 453 чоловікам, 390 жінкам та 228 родинам [1, с. 8].

Частина благодійних організацій, що діяли в Бессарабській губернії на початку XX ст. опікувалася питаннями здоров'я населення. ***Кишинівське управління Російського Товариства Червоного Хреста***, розпочало діяльність в 1876 році шляхом надання медичної допомоги пораненим та хворим воякам часів російсько-турецької війни 1877-1878 рр. В мирний час Товариство надавало допомогу пораненим воїнам та їх родинам, а також постраждалим від стихійних лих. Так, у 1901 р. було надано грошову допомогу 142 особам, що постраждали від неврожаю [1, с. 4]. Бідними жінками-породіллями опікувалося Кишинівське ***Товариство піклування бідних хворих жінок***. Аналогічні установи діяли й у повітах. Аккерманський комітет Російського Товариства Червоного Хреста було відкрито в 1868 році. До його складу в 1901 р. входило 65 осіб. Товариство діяло на тих самих засадах, що й Кишинівське. На своєму балансі Товариство утримувало ***Олександро-Маріїнську общину сестер милосердя в м. Аккерман***. Фактично це був навчальний заклад, в якому готували сестер милосердя для допомоги пораненими під час військових конфліктів.

Допомога дітям і підліткам займала важливе місце в діяльності благодійних товариств Бессарабської губернії. Головними закладам цього напрямку були ***Губернське товариство піклування дитячих притулків*** (знаходилося у підпорядкуванні відомства Канцелярії імператриці Марії); ***Кишинівське благодійне товариство*** (під егідою Міністерства внутрішніх справ), які опікувалися кількома відповідними закладами або установами.

Дитячий притулок «Балша» (відкритий у Кишиневі в 1845 р.) було розраховано на 85 дівчат-вихованок. До притулку потрапляли дівчата віком від 8 до 17 років, православного віросповідання. Вони користувалися повним безоплатним пансіоном та проходили навчання грамоті (за програмами навчальних училищ), рукоділлю та веденню домашнього господарства. У 1901 р. в притулку утримувалося 55 дівчат, на яких з боку Губернського товариства піклування дитячих притулків було виділено 10 068 руб. [1, с.1].

Піклувальне товариство про ясла в місті Аккерман розпочало свою діяльність в 1902 р., й була вона спрямована на надання грошової допомоги дітям, які з певних причин не могли потрапити до притулку. Всього в 1902 р. грошові виплати отримали 3 хлопця та 8 дівчат. Піклувальним товариством утримувався ***притулок-ясла в м. Аккерман,*** де сироти та діти працівниць (26 хлопців і 22 дівчинки) знаходилися на повному забезпеченні [1, с. 6].

Цікаво, що серед благодійних установ для дітей було чимало таких, що опікувалися питаннями освіти. Так, ***Товариство допомоги нужденним в освіті*** (1877 р. заснування) здійснювало грошові виплати на користь дітей бідних верств (будь якої статі) з метою оплати їх навчання, придбання одягу та підручників. Благодійні освітні товариства для хлопців: ***Товариство допомоги нужденним учням Кишинівської І гімназії*** (1880 р.); ***Товариство допомоги нужденним учням 2 гімназії*** (1881 р.); ***Товариство допомоги нужденним учням реального училища*** (1882 р.); ***Товариство допомоги учням Кишинівської трикласної торгової школи*** (1901 р.) тощо.

На землях Південної Бессарабії також існували аналогічні установи: ***Товариство допомоги нужденним в освіті*** (1882 р., м. Аккерман); ***Товариство допомоги бідним учням чоловічої прогімназії та жіночої гімназії*** (1883 р., м. Ізмаїл); ***Товариство допомоги нужденним учням міських училищ*** (1899 р., с. Кілія); ***Товариство допомоги нужденним учням всіх навчальних закладів міста Болград*** (1901 р.). Основним напрямом діяльності зазначених вище товариств була допомога дітям з бідних родин в отриманні освіти, що відбивалося у наданні

стипендій або коштів для сплати за навчання; придбанні для учнів одягу, взуття, білизни, а також необхідних навчальних матеріалів і книжок.

Окремо діяли товариства, що надавали допомогу дітям, виходячи з їх віросповідання або приналежності до певної верстви. Так, бідними вихованцями семінарії опікувалося ***Семінарське Трисвятительське Братство*** (1880 р.), яке здійснювало допомогу у вигляді грошових позик, або сплачувала за найм квартир, придбання одягу, взуття та підручників, лікування тощо. В схожому руслі діяло ***Кишинівське єпархіальне товариство піклування бідних духовного звання*** (1823 р.), яке окрім допомоги православним священикам здійснювало грошові виплати за дітей осіб духовного звання при їх влаштуванні на навчання до монастирських, церковнопарафіяльних шкіл та семінарії. Аналогічні благодійні товариства були й в інших конфесіях. З 1899 р. в Кишиневі діяло ***Товариство допомоги бідним при Римсько-католицькій церкві***. При костьолі працювало училище, в якому безкоштовно або за незначну плату навчалося щорічно понад 100 дітей. За рік до того (1898) було засновано ***Єврейське елементарне чоловіче училище***, в якому за плату в 15 руб. хлопці з єврейських родин навчалися грамоті за програмами училищ 3 розряду. Діти з бідних родин навчалися безкоштовно. В 1901 р. в училище навчалося всього 70 хлопців, з яких 57 – за плату, 13 – безкоштовно [1, с. 4].

Питання морального виховання та подолання злочинності серед неповнолітніх знаходилися в полі зору благодійних товариств відповідного спрямування. Так, у 1895 році в Кишиневі було засноване ***Товариство виправних притулків для неповнолітніх злочинців чоловічої статі***, до складу якого в 1901 р. входило 140 членів-піклувальників. Товариство мало на меті моральне виховання та підготовку до самостійного трудового життя неповнолітніх злочинців, а також дітей, чиї батьки перебували у в'язницях. Для досягнення мети товариство орендувало 175 десятин землі де облаштувало літню дитячу виправну колонію, перебуваючи в якій діти не лише працювали, а й відпочивали, лікувалися, навчалися. Окрім цього в 1894 р. при Кишинівській в'язниці було відкрито ***школу грамоти***, в якій малолітні злочинці за бажанням мали отримувати освіту. Відомо, що в 1902 р. в школі навчалося 47 хлопців [1, с. 6].

Серед лікувальних закладів для дітей потрібно назвати дитячу лікарню в пам'ять імператора Олександра Миколайовича на 40 ліжок, що була відкрита в 1884 р. Утримувалася вона за рахунок Кишинівського благодійного товариства. Наскільки ця допомога була потрібною свідчать цифри відвідування лікарні за

1901 р.: 523 дитини скористалися лікуванням в закладі, 7 459 – пройшли через безкоштовний амбулаторний прийом [1, с. 5].

Окремим напрямом благодійної діяльності було піклування про старих і немічних. Цей сегмент у Бессарабській губернії також було представлено кількома закладами, які, як правило, поєднували в своїй діяльності опіку й нагляд за старими та медичну допомогу їм. ***Миколаївський притулок для бідних старих людей*** (1866 р.) у Кишиневі брав на утримання старих або покалічених місцевих жителів православного віросповідання на безоплатній основі (або за 50 коп. в рік). Заклад було розраховано на 145 осіб. У 1901 р. в закладі знаходилося 192 особи (74 чоловіки та 118 жінок) [1, с. 2].

В місті Аккерман діяла богадільня, що утримувалася коштом місцевого комітету Російського товариства Червоного Хреста, де піклування отримували старі або неспроможні до праці мешканці міста. Заклад було розраховано на 100 осіб. У селі Введенка на кошти Покрово-Богородичного братства утримувалася богадільня на 135 осіб; у Сараті – Олександрівська богадільня на 70 осіб; в Арцизі діяло відділення Саратської Олександрівської богадільні на 30 осіб. В містечку Татарбунари працювала богадільня церковнопарафіяльного піклування при Успенській церкві, яка була розрахована на 20 – 30 осіб. В Ізмаїлі також діяла міська богадільня, що утримувалась коштом міського управління. Й хоча заклад було розраховано на 40 осіб, на початку XX ст. в ньому утримувалися 53 чоловіки та 25 жінок [1, с. 7].

На початку XX ст. в Бессарабській губернії діяли благодійні організації, що знаходилися в підпорядкуванні релігійних установ. Так, під егідою православної церкви в Кишиневі діяли: ***Олександро-Невське Братство міського православного кладовища***; ***Братство при Вознесенському соборі в ім'я Пресвятої Богородиці***; ***Єпархіальне товариство взаємної допомоги.*** В Аккерманському повіті благодійну допомогу здійснювало Покрово-Богородичне братство (село Введенка, 141 особа).

Серед етнічних спільнот окремо виділяли свої благодійні організації й товариства представники єврейського населення. Цих установ було досить багато. З найбільш результативних можна виділити ***Товариство допомоги бідним євреям*** (з 1898 р.), яке щорічно надавало допомогу майже 4 000 євреям – мешканцям Кишинева. Аналогічні установи існували й в інших повітах губернії (Аккерман – допомога 245 родинам. Аналогічні установи існували й в повітах. Так, у Аккерманському повіті діяли Товариство допомоги бідним євреям у Тарутино, Шабо, Татарбунарах; у Ізмаїльському повіті Товариство допомоги бідним євреям

діяло в місті Кілія. Піклування здійснювалося в традиційних напрямках: грошові виплати, видача одягу та їжі, допомога в пошуку роботи, медичне обслуговування тощо. На початку XX ст. установа опікувалася 170 чоловіками та 33 жінками. Окрім цього в Кишиневі діяла своя ***Єврейська дешева їдальня*** (обід – 5 коп., чай – 1 – 2 коп. або безкоштовно). Єврейська громада міста з 1900 р. утримувала ***Сирітський будинок***, в якому на повному пансіоні перебували хлопці іудейського віросповідання [1, с. 5].

Таким чином, ми бачимо, що на початку XX ст. в Бессарабській губернії існувала значна кількість благодійних товариств і установ, які намагалися полегшити існування нужденним та жебракам, забезпечивши їх речами першої необхідності. Кількість осіб, що отримали допомогу, а також звіти щодо благодійних внесків свідчать, що ця робота проходила дуже повільно, а іноді й незадовільно. Однак, навіть з цих проявів людяності, сьогоднішнім українським підприємцям і бізнесменам є чому повчитися, адже загально відомо, що громадянська зрілість будь-якого суспільства характеризується рівнем участі його представників у процесах надання благодійної та меценатської допомоги нужденним.

Література

1. (1901). *Благотворительность в России.* Составлено по высочайшему повелению Собственной Его Императорского Величия Канцеляриею по учреждениям императрицы Марии. Т.2. Санкт-Петербург. 40 с.

2. Донік О. (2005) *Громадська благодійність в Україні у роки Першої світової війни. Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* К. Вип. 9. С. 61-86

3. Ісса Т. В. (2013) *Благодійницька діяльність графів Браницьких під час Першої світової війни.* Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: ВІР УАН. Вип. 79 (№12). С. 79-81.

4. Хобта Л.Ю. (2006) *Суспільна значущість меценатства, благодійності та спонсорства: світовий контекст.* Український історичний журнал. № 2. С. 154-159.

5. Циганенко Л. (2011) *Доброчинна діяльність дворян Бессарабії в сфері освіти (остання третина XIX – початок XX ст.).* Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. XIX. С. 311-320.

Збірник наукових праць
Українською, англійською та болгарською мовами.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи**». Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2019. 82 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Упорядники: Г.І. Градинар, Т.Р. Кожухар

Верстка та дизайн: Г.І. Градинар, Т.Р. Кожухар

Матеріали доповідей подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст, технічні помилки, грамотність, достовірність інформації та точність викладених фактів несе автор та науковий керівник (за наявності).

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації статті й тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Матеріали конференції розміщенні на офіційному сайті Ізмаїльського державного гуманітарного університету за адресою **http://idgu.edu.ua**.

Підписано до друку 28.12.2019. Формат 60х90/8.
УМ. друк. арк. 5,1. Тираж 300 прим. Зам. № 518

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Рєпіна, 12, каб. 208
Тел.: (04841) 4-82-42
E-mail nauka_idgu@ukr.net